

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

INDEPENDENT UKRAINE

Зміст

ЧІКАҐО **Ст. ПОЛ**

РІК IV. **ЛЮТИЙ, 1951.** **Ч. 2 (37).**

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

В. Косаренко-Косаревич, Гамбург (Німеччина):

Вашого «отвертого листа до Редакції Самостійної України» одержали. В цьому числі подаємо спростовання похибок, що закралися до Вашої статті при друкуванні «Самостійної України», ч. 9 (23) за 1950 р. Просимо Вас за те вибачення. Запевняємо Вас, що перша похибка виникла наслідком переочення при коректі, а друга наслідком неправильного перекладу німецького тексту. в якому була написана Ваша стаття. Під знаком UNO Ви розуміли Об'єднані Держави, а наш перекладчик — Організацію Українських Націоналістів. Редактор переочив дивачність сенсу, яка в наслідок того виникла, що очевидно його не виправдує як редактора, але зовсім не обтяжує як фальшівника. Сподіваємося, що наше вияснення способу виникнення похибок позбавить підстав Ваших закидів про «фальшування змислу і тенденції змісту статті», «ведмежу прислугу для інтересів соборного українства», «злочин», «іґнорантів історично-політичної істини», «вандальство» і т. д. і т. п., якими Ви засипали редакцію «Самостійної України». Вам же відомо, що навіть у Британській Енциклопедії трапляються похибки.

Прикро нам брати до відома обвинувачення за вандальство, іґнорацію, фальшовання, злочин і т. д. коли завинив тут звичайний собі редакційний чортик. Дійсно маєте неперевершений дар робити з мухи слона.

Бажаємо Вам дальших успіхів.

Алекс Й. Заброскі, Чікаґо (ЗДА):

У відповіді на Вашого листа маємо шану Вас повідомити, що в розділі «З ножицями по пресі» наші ножиці тнуть за великі кінці нашої внутрішньої брехні і блахману. Дивує нас, що Вас, як американця, ті справи так дуже інтересують. Задумуєте оптувати в користь української державности? Почекайте, аж поки її ваші партійні симпатикик здобудуть, бо можете перечислитися. Коли ж ходить про «Правду», чи «Ізвєстія», про які питаєте, то можемо з приємністю Вас теж повідомити, що усі решта сторінок «Самостійної України» посвячені обтинанню їх брехні. Коли не вірите, завдайте собі труду прочитати хоч одно число «Самостійної України» від дошки до дошки. «Дейлі Воркером» з Нью Йорку не інтересуємось, бо це знова внутрішня Ваша справа і її полишаємо Вам. А варто було б і по них тяти. Наші ножиці, на жаль, одні і часами притуплюються.

Всеж таки за порівнання Ст. Бандери до Джорджа Вашінґтона Вам ґратулюємо. Його варта опатентувати Ще чого добре на тому заробите. Теж Вам щиро бажаємо успіхів.

Д. Михайлюк, Кридор (Канада):

Вповні погоджуємося з Вашим листом (також отвертим, на жаль поданим секретно до відома тільки редакції «Самостійної України»). Радимо Вам його вислати до «Сурми», «До Зброї», і «Українського Самостійника». Вони всі теж Вам признають рацію. Одно лише місце в Вашому листі вимагає блищих вияснень і ми будемо Вам вдячні, як нам роз'ясните. Пишете, що містер Бандера і містер Мельник мріють про президентський фотель. Не знаємо, як там в дійсності є з містером Бандерою, чи дійсно він про такий фотель мріє (може Вам це краще відомо, Ви там блище його хлопаків обертаєтесь), але що полк. Мельник про такий фотель не мріє, це ясне і очевидне, бо інакше не визнавав би УНРаду найвищим державним центром, де, як це кожному відомо, президентський фотель вже зайнятий Андрієм М. Лівицьким. Ті, що Вам диктували чи писали Вашого листа, «трохи» Вас невірно поінформували. Або може Ви самі належите до категорії тих людей, що читають тільки партійну пресу, а всю іншу нищать. Ми таких в таборах ДП в Европі бачили багато. Деякі з них навіть мріють те саме робити тут. Тільки, на жаль (для них), за короткі руки. Але не тратьте надії, дещо таки зробити Вам вдасться. Як лише будете сильно хотіти (це називається волюнтаризм), то потрафите. Одже, щасть Вам, Боже!

Проф. Павло Маценко, Вінніпеґ (Канада):

Ми були б раді з дальшої Вашої співпраці в «Самостійній Україні». Проблеми української музики в загальному відносно скромно є розроблювані на сторінках нашої преси.

Місячник культури, політики і суспільного життя

Редагує Редакційна Колеґія.

Головний ред. д-р Тома Лапичак.

Видає УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ВИДАВНИЧА СПІЛКА «САМОСТІЙНА УКРАЇНА, Винніпеґ — Сен Пол — Чікаґо.

Адреса Редакції:

THE INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave, Chicago 19, Ill.

Адреса Адміністрації:

THE INDEPENDENT UKRAINE
P. O. Box 194 St. Paul 2, Minn. U. S. A.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 30 центів. В Англії і Австралії — 2 шилінґи. В інших державах рівновартність 30 центів в перечисленні на валюту даної держави по обов'язуючому курсі.

Передплата «Самостійної України» виносить річно:

в ЗДА і Канаді — $ 3;
в Англії і Австралії—24 шилінґи;
в інших державах рівновартість $ 3 в перечисленні на валюту даної держави.

INDEPENDENT UKRAINE

Articles published on political, cultural and social topics.

Edited by Editorial Committee
Published by
UKRAINIAN INDEPENDENT PUBLISHERS LTD.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК IV. | ЛЮТИЙ, 1951. | Ч. 2 (37).

Теодор Курпіта

МОЯ ДОРОГА УКРАЇНО!

(Вступ до VI-тої пісні поеми «Полк смерти»)

Як важко в холодній чужині, над зимним Дунаєм чи Іном,
Під пошум нерідного вітру, під спурхи нерідних квіток,
Тебе вичаровувать в пісні, моя дорога Україно,
І чути твій матірний голос, і чути знайомий твій крок...

Вчувати розгойдані дзвони і радісні співи піднебні,
Вітати сріблисті потоки і рідні ліси і гаї,
І серцем схвильованим чути, як правлять блакитні молебні
При сяйві сходячого сонця в вишневих садах солов'ї...

І чути, як борони дзвонять, як весело клекчуть лелеки,
Як стукають квіти до вікон, як поросль зі сну ожива,
Як зводиться сонце з-над балок і в синяві поля далекій
Христос за розстріляних учнів Сам поле за них засіва...

Як важко вслухатись в Твій голос, як важко Твій зносити стогін,
Як гірко вдивлятись в криваве Твоє похололе чоло,
Як трудно огірчення слово не кинути в розпачі Богу,
Що, громи стискаючи в перстах, Він дивиться німо на зло...

Як з болю душа кам'яніє і серце стривожене плаче,
Що сніг всі дороги засипав і повідь забрала мости,
Що, може, ніколи вже більше Тебе у житті не побачим,
І, мов дорогу плащаницю, нестимем Твій образ в світи...

Що, може, в полях непрохідних, забуті всіма і собою,
Де в смутках безмірних лиш туга нам гостем щоденним буде,
Твоє семилітерне слово нам стане мечем і мольбою
І світлим причастієм віри в воскресний, в Твій величний день...

Можливо до нього одного ми будем крізь біль і обиду
Молитись під небом незнаним, вставати, змагатись, іти,
І вірити, вірити твердо, твердіше за кремінь Бескиду,
Що прийдем, Вкраїно, до Тебе, що мусиш воскреснути Ти.

Іван Ганнич

В ЧЕКАННІ КЛИЧУ

Розспівано шепче трава
І небо в голубім запоні.
Моя країно степова!
Чи ж кинеш грізний клич: На коні!

Хто отримає гарячий зов
І хто зупинить вітра біг?
В огні палає вже Схід знов,
Снує мережки коло ніг.

Хто міцно стисне булаву
У «рукоятці» золотій?
Хто цю країну степову
Знов поведе в звитяжний бій?..

Розспівано шепче трава
І небо в голубім запоні.
Моя країно степова,
Коли ж ти кинеш клич: На коні!..?

Міннеаполіс, 1950 рік.

Іван Хмельницький

В країні рабства і смерти

Частина третя.

МАСОВИЙ МОРД У ВІННИЦІ

Мене вивезено з Вінниці в січні 1937 року і лише через сім років, на весні 1943 року, пощастило дістатися до рідного міста.

Роки міняють обличчя знайомих людей, міст і навіть всієї країни. Моє рідне місто і дружина були смутні. Гірке попереднє життя за большевицького режиму зовсім не змінилося з приходом німецьких окупантів. Вони поводилися так само жорстоко з населенням. Та ж сама смертоносна вулиця, немов жахливий млин, діяла далі, лише на сірих корпусах будинків НКВД, німці зробили з цементу літери «С. С.» і «С. Д.» Над будинками, зробленими попередніми господарями, майоріли такі ж червоні прапори, як символ крови, лише замість зорі, там була чорна свастика.

Так. Кров текла і тепер. Щодня чути в дворі головного корпусу зойки і постріли.

Дружина мене ледве пізнала. П'ять років совєтських таборів і два роки німецького полону зробили своє.

— І за весь час лише два короткі листи, — казала вона. — А як я боялася за тебе . . . Тут 1937 року біля Літинського шляху НКВД огородило високим парканом старий грушовий сад. Одного разу я поверталася у вечорі з Літина і бачила, як три вантажних авта, вкриті брезентом, звертали з шляху до тієї огорожі . . . І раптом я відчуваю, як волосся піднімається на моїй голові від невимовного жаху. Добре, що мені немов відобрало голос і я не кричала . . . Ліхтарі задньої машини освітлювали скривавлену мертву руку, що звисала зза борта . . . Мені все видавалося, що це твоя рука. Я заспокоїлася лише тоді, коли отримала з Сибіру коротеньку листівку . . . Нераз в гарячу пору в-літу я проходила шляхом і чула як вітрець доносив із-за таємничої огорожі разючий труп'ячий сморід. А навколо ходив вартовий енкаведист у синьочервоному кашкеті.

Дружина розповідала пошепки і невимовний жах відчувався в кожному її слові. Вона немов боялася, що хтось підслухає її розмову . . .

Ця поведінка виробилася за довгі роки життя в державі, де панував страшний терор.

Мене зацікавила розповідь дружини. Незабаром розповіли ще й чоловіки сусіди про те, що 1937—38 року поширювалися чутки, немов там на Підлісній вулиці будується якась таємнича військова споруда і туди щодня привозили автомашинами цемент, хльорне вапно, торф, сіль — неначе б то будівельні матеріяли, а в ночі привозили якийсь таємничий вантаж критий брезентом.

Ми, кілька українців, оглянули терен великого саду, що мав понад 60 западених ям чотирокутної форми, 4 на 4 метри. На деяких з них буйно поросла кількалітня бузина і кущі. Огорожу розтягли на паливо взимку.

Порадившися, ми прийшли до висновку, що це місце було спільним кладовищем, де ховали тіла замордованих НКВД, в страшних 1937—38 роках.

Про це ми повідомили міську управу, і незабаром у Вінниці почалися відомі розкопи жертв НКВД, про які знає вся Україна . . .

СУДНИЙ ДЕНЬ

За півтора-два роки їх було розстріляно близько 15 тисяч чоловік. Людям зв'язували руки назад і стріляли в потилицю. Що довелося перенести тим нещасним і які муки пережили вони в передсмертні хвилини. Там, де дрижала рука, перевтомленого кривавою працею ката, на допомогу приходили інші помішники і молотом, чи важким залізом розвалювали голови, вибивали щелепи.

Ось лежить труп. Його голий череп має пролам завбільшки як кулак. Он, другий, з відбитою нижньою щепленою. Он, лежить каліка з штучною дерев'яною ногою, йому теж провалили голову . . .

Місяцями вимучували їх кати-слідчі, караючи і знущаючися, провокуючи і вимагаючи дивовижних свідчень.

Дарма думали нещасні попасти на довголітнє заселення, або в табори примусових робіт, після відбуття яких у деяких все ще була надія побачити своїх кревних і близьких.

Але їх спіткала страшна доля — куля в потилицю.

Хто ж були ці страчені? Коли б їх не розпізнало багато людей, можна було б думати, що то засуджені на смерть дійсні злочинці, яких покарало НКВД.

Але правда завжди залишається правдою. На мешканців міста напав невимовний жах, коли вони зразу, після розкриття перших ям знайшли там своїх кревних. Правда, через довге перебування в землі, їх обличчя дуже змінилися, але їх пізнавали по одягах, по сорочках, по особливих прикметах і паперах, що знаходилися в кишенях одягу замордованих.

Страшна вістка про розкриття жахливого злочину негайно немов на крилах оббігла всю Україну.

Влітку 1943 року місто Вінниця нагадувало немов родину в жалобі, де помер батько.

Тисячі людей прибували до міста з найвіддаленіших міст і сіл України. Їхали підводами, йшли пішки селяни з своєї области. Тисячі місцевих громадян щоденно відвідували місце страшних розкопів, побачити тіла нещасних, попрощатися з ними й може знайти своїх близьких і родичів.

І вони знаходили. Ось жінка, що приїхала з далекого подільського села Широкої, знайшла речі свого чоловіка — священика Леоніда Білецького.

— Вони убили його тут, а мені ж казали, що заслали на 10 років у далекі табори без права листування, — лементувала жінка.

Жіночий і дитячий лемент і голосіння стоять у пекельному саду. Достигаючі груші падають на страшні, спотворені тіла людей зі зв'язаними назад руками. Вони сотками розкладені на зеленій траві — з відпалими носами, з вищіреними зубами, повним ротом землі. Їх одяг напів зітлів, а тіла часом просолені, сині, або білі від хльорного вапна. Сіллю і вапном модерні кати робили дизенфекцію, щоб при такій величезній кількості тіл процес розкладання відбувався повільніше.

Газета «Вінницькі Вісті» з нумера в нумер друкувала списки розпізнаних убитих. Не минало дня, щоб не було розпізнано багато замордованих. Їх родичі розповідали жахливі факти.

Це були в більшості жінки різних працівників, що працювали по підприємствах чи колгоспах і були заарештовані за якусь підозру, а здебільшого по наклепу. Серед них дуже багато заарештованих за релігійні переконання і священників. Та найбільше заарештованих в рямках виконування контингенту НКВД — призначеного як черговий удар по біологічній основі українського народу.

В одній розкритій ямі 4 на 4 метри і 4 метри завглибшки не було знайдено жадного трупа. Але те, що знайшли в цій ямі зробило якесь просто містичне враження на відвідувачів. То були обгорілі, на пів знищені «річеві докази», здебільшого церковні ризи і речі, хрести, чаші, мітри і скуфії, безліч церковних книг, 22 євангелії, кілька на-пв спалених псалтирів, особисті документи і т. д.

Всі ці речі не були жадним доказом вини. Вони були спалені і кинуті в яму. Розстріляні не ставали перед жадним судом, інакші — ці речі мусіли б бути долучені до актів. Це був морд. Скритий, підступний. Без обвинувачення, без подання причин і доказів виносилось присуд і переводилось страту. Караюча рука «робітничо-селянської влади» не мала вієдваги признатись родинам «ворогів народу», що з ними зроблено. Про суд, присуд і мотиви чи докази не може бути мови.

Я бачив, що в могилах в Вінниці лежали закатовані тисячі українських селян, робітників, інтелігенції, а також командирів армії. Траплялися поляки й москалі. За що їх знищено? Лише, щоб зменшити кількість населення України, щоб звільнити місце для зайд з Московщини.

Коли 1943—44 року протинімецькі і разом з тим протибільшовицькі партизани на Україні допитували полонених співробітників НКВД, **останні признавалися, що вони отримували згори накази «виявити і заарештувати певну кількість ворогів народу», в якійсь певній місцевості.** Хто попадав в цю кількість було менше важно. Звичайно це були кращі люди з українського населення.

У тоталітарній державі був плян терору організований згори. Була своя п'ятилітка терору, свої стахановці, свої «заплечених справ» майстри, які перевиконували свої криваві норми, отримуючи офіційно за кожну страту. (Це офіційна платня виконавцеві за кожного розстріляного).

Жодного слова про масовий морд не потрапляло у пресу, за винятком так званих показових процесів, напр., справа у всіх більших містах після вбивства Кірова, справа Тухачевського, Бухаріна і інш. Хто, наприклад, міг наважитися запитати у всесильного НКВД, за що заарештували його знайомого? Ніхто!

Хто ризикував би написати у листі, чому заарештовано його близького? Ніхто!

Але як старанно не ховали НКВД-исти свої злочини, вони не змогли їх заховати на завжди.

Неправда ніколи не зможе стати правдою!

Ці могили розкрилися і відкрилася жахлива діяльність «меча диктатури пролетаріяту», який, як не дивно, рубав голови... тому самому зашмальцованому пролетаріятові.

Тисячі свідків самі приходили влітку 1948 рору і давали свідчення численним закордонним кореспондентам, професорам невтральних держав, численним представникам духовенства. Вони говорили всі в один голос і називали дати заарештованих нещасних переважно в 1937—38 рр.

В кишенях замордованих уривки совєтських грошей, за 1937—38 рр., «Більшовицька Правда», «Молодий Більшовик», вінницькі обласні газети, пачки кременчузької махорки, гроші, зарібні книжки коштів в'язня вінницької тюрми за 1937-39 рр.

Ось, лежить на трупі зім'ятий папірець «Протокол обшуку 14. квітня 1938 року. Обшук переведено в квартирі гром. с. Савинець Тростянецького району, Синявського Івана Романовича. При обшукові був присутній громадянин Лужанський. Вилучено пашпорт серія Е О н. 647 075». Жертву знищено разом з актами. Адже тут були непотрібні ні акти, ні факти.

Квиток збірних грошей в'язня на ім'я Дубиняка Василя з 13. березня 1938 року.

Розписка на ім'я Лотоцького, датована 25. 4. 1937 року.

Протокол обшуку 29. 3. 1938 року у кватирі мешканця с. Нова Ободівка, Ориченка Андрія.

Виписка з присуду військового трибуналу на ім'я Чернявського А., датована 8. 6. 1940 р., якого за ст. 54.6 засуджено до розстрілу.

Тисячі документів, усі майже з датами 1937-1939 рр., хоч зрідка траплялись і з 1936 та 1940 рр.

КОГО ВОНИ ЗНИЩУВАЛИ

Тоді ясно квітували липи, але навіть пахощі не могли переборотн сморолу, що линув з Підлісної Вулиці.

Сумні люди йшли натовпом, поодинці, подвоє, по-троє, хустинками витираючи сльози. Часто проривалося ридання.

Розкрилися лише перші могили страшних пекельних каратів смерти. На зеленій траві лежить кількасот тіл замордованих з витріщеними

зубами, витеклими очима, з відпалими носами, зі зв'язанами назад руками. Скручені в агонії тіла пересипані сіллю, цементом, вапном.

Перед трупами лежала дбайливо загорнута білизна, шматки старого жовтого сала, згнилі пачки махорки, советські газети з 1937—39. років . . .

Серед тих розложених тіл, матері знаходили синів, жінки чоловіків, доньки своїх матерів, батьків.

У ті роки (1937—1940) на Україні не було війни, жодного повстання, навпаки, більшовики в своїй облудній і брехливій пресі писали: «все гаразд», «плани виконуються і перевиконуються», «жити стало краще, жити стало веселіше».

За що тоді так жорстоко розправлялися большевики з цими людьми і закатували їх? — запитували люди.

На початку 1937 р. сам Сталін висловився, що «25% всього населення СССР є ворогами советської влади і наше завдання є розкрити їх».

З цього і почалося . . .

По всіх районах області від міст до далеких сіл та хуторів приходила хвиля шалених арештів, без ніяких судових наказів.

Агенти НКВД в кожному селі та місті заранее замічали свої жертви, при чому їх обвинувачення не мало жодних доказів. Дуже часто тут відогравали значну ролю і особисті порахунки агентів і сексотів. Ці людці оббріхували людей і за це отримурали нагороди та підвищення по службі. Ці агенти знали, що жадного розслідування не буде і нещасній жертві уже не доведеться вийти з пастки.

Заарештованому підшивалося формулювання «ворог народу», щоб якнебудь сформулювати його вину.

Були цілі великі групи населення, до яких НКВД застосовувало свої репресивні пляни. До них належали **колишні військові, чиновники, всі ті, що не заховували своїх релігійних переконань.** Сам факт відвідин християнської церкви (до 1942 р.) розглядався як державний злочин. Серед заарештованих було **дуже багато священиків,** які не дивлячись на переслідування, все ж не відмовлялися від свого стану. В СССР за десятиліття **1929—1939 років на християн була також гонитва як і в старому Римі під час поганства. Лише війна, яка мало не довела большевизм до загибелі, примусила більшовиків терміново зревізувати своє ставлення до церкви і дозволити провадити Службу Божу.** Але й це не без розрахунку: церкву зроблено ще одним знаряддям русифікації та большевицької пропаґанди.

Дбайливо аналізуючи діяльність НКВД у Вінницькій області, розглядаючи число замордованих за фахом, за національним складом і приналежністю до певних політичних груп, можна вивести слідуюче: НКВД мало свій плян терору, згідно з яким з кожного населеного пункту області заарештовувалася певна кількість чоловіків для того, щоб тримати в стані постійного страху все населення та щоб підірвати його біологічну основу. Цим досягнуто такого стану, що населення Сов. Союзу **не могло досі скинути антинародню комуністичну самозванну і фактично ніким не обрану владу.**

Ось в чому полягає головна і єдина причина цих жахливих «особливо важних завдань партії і уряду», як писалося в советських часописах про злочинну діяльність НКВД.

В більшості випадків під час арешту проводився страшний обшук. Звичайно при цьому конфіскувалися не значні з судового погляду речі: старі фотознимки, листи, малюнки і книги релігійного змісту, хрести чи медалі і перш за все чужоземні книги.

Серед «речевих доказів» знайдених у одній з ям були: кухарська книга польською мовою, каталог англійських книг, німецькі технічні часописі і т. ін. В цьому советське НКВД вбачало загрозу в державній безпеці. Зв'язку з закордоном большевики боялися як вогню.

Як загальне явище, заарештованих тримали деякий час в тюрмі найближчого міста, де жінкам іноді щастило навідуватися і як не побачити, то хоч довідатися, що їх близькі ще знаходяться у в'язниці. Іноді щастило навіть передати харчову передачу, чи дещо з одягу. Минав час і жінок сповіщали, що їх близьких відправлено до Вінниці. Тут губився слід нещасних. Багатьом жінкам, які настирливо намагалися розізнати долю своїх близьких і цілими днями оббивали пороги комендантури НКВД, або натовпом очікували біля тюремної брами, довелося перенести чимало погроз, вислухати глум і брехливі заяви співробітників НКВД, які часто заявляли жінкам, що їх чоловіків відправлено до Києва.

Жінки їхали до Києва, де їм з'ясовували, що їх чоловіків там нема, потім вони знов поверталися до Вінниці. Врешті-решт службовці, бачучи уперті домагання нещасної жінки, часто під особливу розписку сповіщали, що чоловіка «заслано на 10 років до далеких таборів без права листування».

Вислухавши цю останню стереотипну заяву, нещасні поверталися додому у великому смутку. Влада, знаючи, що цим народила собі ще одного (а то й кілька по числу членів родини) ворога, обставляла свою нову жертву цілим кільцем сексотів, здіймала з праці, або переводила на гіршу, як жінку чи родича «ворога народу».

Жінки жили згадкою за рідними і вирішували з надією чекати повернення.

Величезна кількість родин СССР довгі роки не втрачала надії на поворот своїх близьких. Вони вичікували, що може буде амнестія, або скорочення терміну кари, очікували, що може з далеких таборів отримають якусь хоч найкоротшу звістку про те, що близька людина ще хоч жива.

Але це були даремні мрії.

Страшно навіть подумати, що пережили жінки, матері і діти, коли до них надійшла вістка про жахливу знахідку у Вінниці і пронеслася чутка, що їх сусіди і знайомі вже знайшли в пекельних ямах частини одягу, чи пізнали трупа близьких.

Лише той, хто сам стояв біля братських могил і бачив виплакані очі напів божевільних жінок, може зрозуміти глибину їх горя! . .

Нещасні жертви були закатовані у самий підступний спосіб. Всі вони зі зв'язаними за спиною руками, у багатьох зв'язані також і ноги, деякі з кляпом у роті. Дуже часто на трупах, а особливо тих, що були пересипані сіллю і цементом, не дивлячися на п'яти і шостилітнє перебування у землі, ще можна побачити сліди страшних тортур. У кількох трупів було видно сліди обпалу вогнем. Багато трупів було зі скаліченими статевими органами.

Самий спосіб розстрілу дрібнокаліберовими олив'яними кулями — один із особливо мученицьких. У більшості замордованих було по два до три, а то й по чотири і п'ять поранень в потилицю. Медична експертиза без жодного сумніву довела, що перша і друга кулі, попавши в кістку, розплющувалися і створювали лише велику і не смертельну, але дуже болючу рану.

Коли така куля попадала в мозок, вона часто-густо викликала кроворозливання, яке приводило до поступового, але надто страшного муками кінця.

В значній кількості випадків навіть три до чотири кулі не могли скінчити нещасну жертву. Тоді вживали якогось замашного предмету і ним розбивали череп і вибивали щелени.

Які муки перенесли знайдені в загальних могилах зовсім нагі і не зв'язані трупи 24 молодих жінок? Не можливо описати жахливі сцени перед їхніми останніми хвилинами.

Начальником вінницького обласного управління НКВД тоді був Соколінський, слідчими: Шабунін, Волошин, Морозов і тд. Вони діяли за безпосередніми вказівками головних убивців з московського Кремля!

ДОКУМЕНТИ І ДОКАЗИ

Судово-медичний протокол
про масовий морд у місті Вінниці.

1. Кількість знайдених братських могил на ділянці овочевого саду, бувшого володіння НКВД, налічує 37. З них до червня 1943 р. розкопано 12. В одній могилі разом з величезною кількістю одягу інших убитих знаходилося лише 18 трупів і в другій 74. В більшості могил пересічно знаходилося по 100—120 трупів, а в двох 250—270.

На терені кладовища, в порожній частині, біля лікарні м. Прогова, до цього часу знайдено 14 братських могил, за приблизним підрахунком загальна кількість їх налічує 30. З санітарних міркувань, зза близькости лікарні, ці могили не розкопувалися до кінця, а з кожної було вийнято по кілька трупів, які були вивчені судово-лікарською експертизою.

На терені міського парку, серед дерев, до цього часу знайдено 14 могил і в другому місці 10. З 14 могил судово-лікарською експертизою було винято і обслідувано 40 трупів.

2. Експертизою на 1670 трупами вдалося устійнити з безпомилковою точністю причини смерти. Всі трупи носили сліди пострілів в потилицю, або в задню частину голови, параліжуючих шийні хребці, або порушивших діяльність мозку. Майже у всіх випадках спостережено дві, три, а навіть чотири рани. З'ясовуючи це тим, що для розстрілу вживано дрібнокаліброваного пістоля з олов'яними кулями. Ця вогнепальна зброя мала настільки обмежену силу розриву, що для вбивства часто не вистарчало й кількох пострілів.

Характерно, що у майже всіх випадках спостережено виключно вхідні отвори куль — лише в кількох випадках кулі пробивали наскрізь шию. Деякі кулі рікошетували від шийних кісток і від черепа, вириваючи разом великі куски м'яса, однак не спричиняли смерти. Приблизно в 60 випадках було спостережено, крім поранення кулею в потилицю, розбиття черепної коробки. Інакшими словами, недобиті пострілами жертви, добивалося тупою зброєю. Ці поранення наносились з розмаху важким предметом, напр., прикладом рушниці, чи залізною рурою.

3. Перед убивством всім жертвам зв'язувано руки за спиною. У одному випадку у жертви, замість руки був лише обрубок, але цей обрубок був зв'язаний з другою рукою. Лише у молодих жінок у віці від 30—40 років руки не були зв'язані і вони мали лише сліди пострілів в потилицю. Вони були вкинуті в загальну могилу зовсім голими. Було знайдено одну жінку біля 30 років, теж роздягнену, але зі зв'язаними руками. Літні жінки були, як і чоловіки, зовсім одягнені.

4. Вік убитих в середньому між 40 і 60 років, лише незначна кількість була молодших.

5. Загальні могили на кладовищі і на терені парку, до цього часу частково розкриті і обслідувані, дали ту картину, що і в саді НКВД. Тут також у всіх убитих були зв'язані руки назад, ті ж два три поранення в потилицю, чи задню частину голови, такий самий постріл олов'яною кулею дрібного калібру.

6. За приблизним підрахунком, відповідаючим кількості відкритих братських могил і середній кількості трупів у окремій могилі, на терені овочевого саду повинно бути поховано в середньому 4000, на міському кладовищі 3000 і в парку 4000. Таким чином кількість трупів у цих трьох місцях розстрілу у Вінниці складено 11—12 тисяч.

7. Час морду: трупи були у різних стадіях розкладу. Завдяки двохметровому пластові непропускаючої води глини і одяги на трупах, більшість з них носить сліди муміфікації зовнішнього шару, інші жировоскові відкладення. В багатьох обслідуваних черепах знайдено вапнякові мозкові створення. Цей стан доводить, що смерть настала 4—6 років тому в роки 1937—39. Такі ж спостереження зроблені приблизно на 40 трупах вміщених в загальних могилах на кладовищі і над іншими 40 з загальних могил у народньому парку. Розстріли, які провадилися в усіх трьох місцях або сходяться щодо часу або безпосередньо наступили один за одним в часі між 1937—39 рр.

На цьому закінчується судово:медична експертиза.

Підписи лікарів судової медицини.

---

13 і 14 червня місто Вінницю відвідала міжнародня комісія відомих знавців судової медицини з европейських країн. На основі своїх спостережень ця комісія склала слідуючий протокол:

Висновки експертизи судово-медичної комісії:

Члени комісії оглянули всі існуючі місця загальних могил у місті Вінниці. Більша кількість могил однакової форми, розміру і глибини, дев'ять з них були ширшими і глибшими. В усіх нами оглянутих ямах трупи лежали без порядку і в перемішку. Членами комісії переведено 11 розтинів, і в 24 випадків переведено судово-медичне обстеження трупів.

Всім трупам, знайденим в місцевості н. 1 було зроблено розтин. В одному випадку труп було взято з місцевости н. 3 «парк». Трупи чоловіків усі без винятку були одягнені і майже всі зі зв'язаними за спиною руками. Три жіночих трупи в нашій присутності, виняті з загальної ями, були зовсім роздягнені. Їх руки не були зв'язані. (Яма 24 Б).

Всі трупи мали рани вогнепальної зброї калібру 5,6 мм здебільшого в потилицю.

Всі кулі без винятку були олов'яні і без оболони «Лонґ Райль». У більшості вхідних отворів куль було встановлено сліди додаткових пострілів. В переважній кількості кулі встрягали в тіло. На цілому ряді трупів були сліди двох а то й трьох вогнепальних ран.

Поряд з пошкодженнями нанесенними тупим знаряддям, у багатьох убитих виламані щелепи, або провалені черепи. На одному трупі ми спостерігали перелом і наявність низько сидячих ран від пострілу в потилицю. В більшості випадків можна установити, що вогнепальна рана з'являлася причиною смерти. У випадках поранень у нижню частину потилиці, що не викликали негайно смерти, причиною смерти слід рахувати пошкодження нанесені тупим знаряддям.

В багатьох випадках, де вхідний отвір куль знаходився у нижній частині шиї, не було пошкоджень від тупого знаряддя, слід догадуватися, що люди вмерли від невияснених причин.

У одному випадкові, коли компактна глина була знайдена в середині стравоходу, можна здогадуватися, що підстрелений ще за життя ковтав землю.

Обслідувані трупи, судячи по одягові, належали майже виключно до простих робітників і селян, в більшості випадків людей старшого віку.

По високій, густо порослій бузині, по кількості землі у ямах і головним чином по вигляді трупів і стану їх розкладу, особливо по розпозвсюдженні трупної вощини, можна довести, що трупи були вкинені в могилу п'ять років тому, як це і стверджуються населенням, особливо родичами, що дали нам свідчення, і службовцями міських установ.

Висновки експертизи:

Нижче підписані члени комісії, що обстежили братські могили українського населення околиці міста Вінниці, з яких дотепер було розкрито 66. Всі обслідувані трупи мали вогнепальні рони в задній частині голови і потилиці, крім одного, що мав поранення в бік. За виключенням жертв, поранених у нижню частину потилиці, безпосередньою причиною смерти всіх останніх з'явилося поранення голови вогнепальною зброєю.

Згідно допиту родичів і свідків, згідно з знайденими при трупах документами і з описаних у вищеподаному протоколі трупних змін та побічних даних — виходить, що вбивства були зроблені приблизно в 1938 р.

Підписи:

1. Д-р Зоенен, Бельгія — проф. анатомії гентського університету.
2. Д-р Міхайлов, Болгарія — асистент Інституту Судової медицини Софійського університету.
3. Д-р Песонен, Фінляндія — ординарний професор анатомії університету в Гельсінках.
4. Д-р Дювуар, Франція — ординарний професор судової медицини — Париж.
5. Д-р Кацаніга, Італія — проф. судової медицини університету в Міляно.
6. Д-р Юрак, Хорватія — проф. патологічної анатомії університету в Загребі.
7. Д-р Тер Портен, Голяндія — проф. патологічно-анатомічного Інституту — Амстердам.
8. Д-р Біркле, Румунія — асистент Інституту Судової медицини в Букарешті.
9. Д-р Геквіст, Швеція — ординарний проф. анатомії в Стокгольмі.
10. Д-р Кішек, Словація — ординарний проф. суд. мед. Пресбург.
11. Д-р Орсош, Мадярщина — проф. суд. мед. і криміналістики при університеті в Будапешті.

ПОХОРОНИ ЗАМОРДОВАНИХ

Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо. Нещасним порозв'язували руки, поклали у довгі братські могили, по 150—160 тіл. Он, скраю в ямі лежав труп молодої дівчини у вишитій українській сорочці з довгими косами. Посивілі коси від незмірного жаху, що його пережила ця нещасна у останні хвилини життя.

Ще ніхто ніколи в світ не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількости на п'ятому році після страти.

Це перший по розміру жахливий і підступно організований морд власних людей.

Не можна описати горя і тих сліз, що пролилися на вінницькій землі.

Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трупами і линув у блакить неба. Був Спас. Розкішне свято української землі. Співав хор. Над могилою виступив з проповіддю вінницький єпископ преосвященний Григорій.

— Хто любив правду, хто почитав Христа, потрапив у ями цього страшного саду.

Дорогі братя і сестри! Встаньте! Встаньте і прийміть подарунки принесені сьогодні вашими рідними. Розкішні яблука, груші, святе коливо, хліб — найдорожчі подарунки, на які ми мали найбільше право, бо у каторжній праці здобували кожне зерно. Встаньте! привітайтеся з друзями, що в день св. Спаса принесли з собою свячені плоди подільської землі . . .

На суху глину котилися рясні сльози тисяч людей, проривалися ридання.

На могили кладуть вінки привезені з Харкова, Полтави, Херсона, Кам'янця, з сіл Вінниччини, Катеринославщини, Одещини, Чернігівщи-

ни. «Свободолюбному українському селянству, яке загинуло в боротьбі проти колгоспного рабства». «Нашим мученикам — вічная пам'ять» — майоріли написи на вінках.

Старий, сивий єпископ Євлогій, працаючися з мучениками промовив в останнє: — Українці! Невже ви забули, що було лише три-чотири роки тому, коли ви не знали увечорі, що до ранку може трапитися з вами? Невже ви забули, як комуністична партія з її потворною ідеєю про боротьбу кожного з кожним творила тут свої жахливі криваві оргії. Недалеко звідсіль, там за Підлісною вулицею є зарослий кущами пустир, де лежать тисячі тіл замордованих ЧК. Це не випадкові могили, або нещасний випадок — це малюнок системи підлого, нечуваного в історії світу режиму. Цей злочин ще страшніший тим, що він заплянований згори. Ніякі жахи і тортури середньовіччя, або еспанська інквізиція, не може зрівнятися з терором ЧК—ГПУ—НКВД.

Тисячі людей слухали слова старого єпископа, які підсумовували все те, що частково знав, або здогадувався кожен. Єпископ щиро молився, але йому перешкодило ридання. Кілька разів він переривав своє казання, яке закінчив молитвою:

«Сьогодні молимося до престолу Всевишнього за тих, хто при розлуці з життям, був позбавлений молитви Божої, хто терпів муки і кинутий у страшні могили забитим у таємний спосіб».

Не піддається ніякому описові, що пережили ці нещасні, коли відчули свій передчасний кінець, коли кати крутили їм руки наад. В цих скричених тілах, зігнутих, викручених ногах, закинутих назад головою, видно, відбилося: які нелюдські муки терпіли вони.

Кати гадали, що їх лиходійства назавжди залишаться таємницею, але вони помилилися. Пам'ять про мучеників довго житиме в наших серцях. **Наші люди понесуть іншим народам розповідь про цю жахливу подію, щоб вони боронилися проти комуністичного всесвітнього лиха.**

Богові помолімося! Киньмо за християнським звичаєм пригорщу землі на могилу безчесно загинувших».

Сиплеться злива квітів, грудки землі. Хор співає урочисто, але з болючим риданням у голосі.

«Прийдіть востаннє. Привітайте наших рідних, батьків, сестер, бо вони відійшли від родини своєї і до гробу поспішили. Вони не дбають про суєтне земне життя. За їх спокій Господові помолімося!»

Могутній тисячеголосний хор заглушує ридання людей. Он, колихнувся ряд, бо знова упала знепритомніла жінка.

Похорони продовжувано один за одним близько трьох місяців. Ціла Правобережна Україна немов находилася у глибокій жалобі. Понад сім тисяч загинулих було поховано, але це була лише третя частина, бо віднайшлися нові місця жахливих катівень — на кладовищі в парку, на старому польському цвинтарі, на городах НКВД. Все місто нагадувало один величезний могильник.

Але Вінниця не одиноке місто. Такі самі цвинтарі є по всіх обласних і республіканських містах СССР. У Вінниці начальник обласного управління НКВД — Соколінський — невдало вибрав місце для такого відповідального кладовища. В інших містах їх заховали більше старанно.

У більших містах НКВД мало свої власні крематорії, де палили трупи.

У місті Катеринодарі трупи замордованих розмелювали у в'язничній машині на взірець бетономішалки і потім рештки спускали каналізацією на дно Кубані біля величезного Шапсугського водосховища. Там у роки 1937—38 розвелася сила величезна раків, але місцеве населення їх не споживало, бо їх м'ясо смерділо людськими трупами.

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть **подумати скоїти злочини, подібні до злочинів звироднілого, антинароднього, московсько-большевицького уряду.**

Опінія культурних народів всього світу, коли не хоче загибелі цивілізації XX століття, мусить вимагати для злочинців, що заховалися у Кремлі, **нового Нюренбергу.**

П. Г.

З історичного екрану

(до дня 22 січня).

I. «В МОГУТНЬОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЛЕТІ— В КРАЩУ БУДУЧНІСТЬ ЄДИНОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ УКРАЇНИ».

Київ 1927 року. Заля Академії Наук. Тут відбувається урочисте засідання Історичної Секції спільно з Академічною Комісією Західньої України. Вступне слово має голова Історичної Секції акад. Михайло Грушевський.

Михайло Грушевський:

— Комісія дослідження історії Західньої України, в зв'язку з століттям «Малоросійських пісень» 1827 року, призначила сьогоднішнє засідання спеціяльно доповідям своїх галицьких членів-співробітників, що бажали при сій нагоді заманіфестувати **солідарність національного життя обох частин Української Землі і спільности наукової праці** — століт тому так пам'ятно відзначену епохальною появою першої збірки українських пісень... Щиро вітаю присутніх представників Західньої України — діячів Наукового Товариства імени Шевченка а також і тих, що при всім своїм бажанні не могли прибути через пашпортові трудноці. Ми вітаємо і сих не при-

сутніх на нинішнім світі. цінячи їх горяче, хоч і не здійснене, бажання спричинитись до величности нинішнього свята нашого наукового єднання — **маніфестації єдности нашого національного життя** — такої важної, такої необхідної в інтересах сього життя.

Непереможні обставини українського життя: географічні, економічні, культурні, політичні різко відріжнили сі дві частини Української Землі: Україну Східнє-полудневу, евразійську, екстензивну, відзначену безмежними перспективами експансії, великими колонізаційними припливами й відпливами, і Україну Західню, західнє-европейську, затиснену в Карпатських підгір'ях, віками вишколену в витревалій культурній і політичній боротьбі, вічно напружену в міцній рішучості ніколи не податись і не упустити з під своїх ніг ні п'яді батьківщини. **Наш старий Київ з своєю околицею був і буде великим історичним вузлом, де сходяться і рівноважаться впливи сих двох частин, пунктом, де координуються удари обох українських крил в могутнім національнім леті.** В залежности від обставин, то одно крило працювало сильніше, то друге, і відповідно змінявся курс то на захід, то на схід. В відповідні моменти пересувалися кадри робітників з одного крила на друге, підносячи енергію національної праці або використовуючи обставини, сприятливі для її розвитку. Так було і так буде, бо мусить бути — бо того вимагає повнота й суцільність нашого національного життя. **Тільки в тіснім єднанні обох частин Єдиної України, що обопільно доповнюють і скріплюють себе, можуть бути обезпечені інтереси працюючого народу України і повнота його економічного і культурного розвитку.** І тепер, коли так недавно ми стояли коло здійснення одної з найважніших умов свого єднання: державного об'єднання обох частин, але **акт сполучення Західньої Української Республіки з Українською Республікою, проголошений тут у Києві 3 січня 1919 року, лишився нездійсненим,— ми в сподіванні нової сприятливої хвилі повинні з подвоєними силами працювати над культурним і економічним єднанням обох земель, а наша спільна наукова праця мусить бути дороговказом туди — в кращу будучність єдиної об'єднаної України.**

І от столітнє свято української пісні являється таким моментом нашої **наукової консолідації.** Ми святкуємо його тут на сім тижні, через місяць святкуватиме його Галичина. Емоціональний елемент, внесений культурою народньої пісні в наше **національне, культурне, мистецьке відродження** і його роля в **консолідації українського життя** не повинні бути недооцінені як в історичній перспективі нашого відродження, так і в його дальших плянах — не вважаючи на те, що центр наших наукових інтересів за останнє півстоліття пересувався з етнографії на економіку, з літературної романтики на соціяльні процеси, а наші перспективи орієнтуються на індустріялізацію, на інтенсифікацію нашого господарства і т. д.

Культура народньої творчости, пісні зокрема, відіграла велику ролю в оживленні національної свідомости; в перетворенні ріжних провінцій Росії, Польщі, Туреччини, Угорщини в живе і реальне поняття Української Землі і Українського Народу, довершенім протягом сього століття, в повороті звироднілих буржуазних верств до народньої маси; в усвідомленні того, що сі працюючі маси являються осередком нашого відродження, базою і творцем нашої будучности . . .

Хто, як не пісня передусім загладила рови політичних кордонів? Хто повалив перегорожі віроісповідних, церковних, культурних і політичних упереджень, **штучно підтримуваних нашими противниками.** Хто наблизив до зрозуміння тої ж самої Західньої України переживання України Наддніпрянської? . . Хто дав відчути **одність народньої стихії, одність настроїв і психіки, одність соціяльного ярма на всіх просторах Української Землі?** А хто далі сповнює велику місію дерусифікації рабітництва й інтелігенції і привернення їх до солідарности з українською масою трудящих? Хто стелить стежки до тісної ув'язки міста й села? Українська книга, театр, кіно, але передусім таки вона, українська пісня, в ім'я котрої домагався «народности» для літератури, для всієї культурної творчости в передмові до своєї збірки сто літ тому Максимович.

Отже цілком зрозуміло і природньо, що й нинішня наша **маніфестація всеукраїнського наукового єднання** відбувається під сим знаком столітнього культу української пісні.

. . . Нехай спільне горе, як і спільна радість скріплюють наш тісний нероздільний, братський союз — нашу Всеукраїнську Одність!»

Бурхливі оплески вкривають останні слова акад. Михайла Грушевського . . . І перед нами пропливають окремі постаті науковців, їх схвильовані і надхненно-радісні обличчя . . . Ясні, хвилюючі кадри — мов з кінофільму . . .

Екран поволі гасне. Так ось знову на тому історичному екрані починає мерехтіти світло і з'являється великий напис:

II. «ТАКИМИ КРИЛАМИ ЛІТАЄ ПТИЦЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ».

Харків 1929 року . . . Будинок Літератури ім В. Блакитного. Заля, переповнена письменниками, журналістами, студентами . . . На трибуні — Андрій Хвиля. В принишклій залі лунають його гострі слова:

— Український націоналізм являє величезну загрозу і проти нього потрібна нещадна боротьба. Він інші шляхи й форми прибирає тепер для своєї антипролетарської акції. Він навіть подекуди прикривається й нашою термінологією. А в суті справи — його наставлення — **створити та консолідувати «єдиний національний фронт».**

Чи треба шукати доказів? Ось у моїх руках журнал «Україна», 1928 рік, кн. 2. Тут надруковано звіт про урочисте засідання Історичної Секції Академії Наук, яке відбулось 7 жовтня 1927 року. На цьому засіданні вступне слово мав акад. Михайло Грушевський. Що ж він сказав? А сказав він таке (цитує) . . .

Ми не будемо цитувати далі цієї вступної промови акад. Михайла Грушевського, присвяченої століттю «Малоросійських пісень». Ми не будемо розглядати спеціяльної місії української пісні.

На неї бо акад. Грушевський поклав «велику місію дерусифікації робітництва й інтелігенції». Справа стане яснішою, коли ми повернемо до наведеної цитати й уважно прослідкуємо думки, що їх вкладено в ці короткі й стислі слова. А сказано в них багато. Поперше, невідомо для чого наш академік так старанно «вихваляє» Західну Україну. Мало одної рішучости не віддати «з під ніг своїх ні п'яді батьківщини» . . . Немає сумніву, що **слова акад. М. Грушевського мають націоналістичний зміст.** Для нього **сьогодні** не існує. Про це «сьогодні» говорить він лише, як про «обставини», які треба мати на увазі, координуючи «удари обох українських крил в могутнім національнім леті». Все підпорядковано йому — цьому «національному летові». Тому то «відповідно мінявся курс та на Захід то на Схід». Тому то «в відповідні моменти пересувалися кадри робітників з одного крила на друге, підносячи енергію національної праці або використовуючи обставини, сприятливі для її розвитку». Отже **нація — ніби як один суцільно-безклясовий організм.** І летить вона в уяві академіка Грушевського на обох крилах з серцем «старого Київа з своєю околицею». І ніхто не сміє цьому перешкоджати. Бо «так було і так буде, бо мусить бути — бо того вимагає повнота і суцільність нашого національного розвитку».

Згадує М. Грушевський про крила, про національний лет України, про те, що акт сполучення Західньої Української Республіки з Народньою Українською Республікою, проголошений тут у Києві 3 січня 1919 року лишився не здійсненим. . . Якщо академік Грушевський сподівається побачити майбутнє України під тими старими прапорами з січня 1919 року — він помиляється . . . Український націоналізм у завуальованій формі виглянув у виступі Грушевського з нагоди століття «Малоросійських пісень», і розмови пішли, як бачимо, на зовсім не пісенні теми. Вони торкаються начебто виключно культурних питань. Але їх далекосяглість є очевидна, як є зрозумілий і їхній зміст. Крила цього лету національного вже нам знайомі і «вузли» координації їх, у розумінні академіка Грушевського ми не раз рубали мечами . . . **Крилами такими літає птиця українського націоналізму і летить вона шляхами «єдиного національного фронту» в табір українського войовничого націоналізму».**

Оцей «романтизм» єдиного національного фронту, «безбуржуазности» українського народу — і є головна небезпека нашого культурного процесу. Він бо — цей «романтизм» у своїх джерелах плекає ідею теорії боротьби двох культур . . . **Для українського націоналізму Україна радянська є лише певний стан «національного горя», що його, мовляв, має пережити український нарід на шляху свого «національного визволення». Недарма ж, навіть, в урочистих випадках згадуються лише дати історії УНР. Все одягається в одіж езоповщини, а думка адресується, завуальована «національною єдністю» перш за все нашим радянським революційним робітникам на полі культури й особливо молоді нашій.** З такими виявами «національної романтики» та інших реакційно націоналістичних ідей треба розгорнути систематичну боротьбу. Замасковані й одверті, приховано-улесливі й цинічні спроби українського націоналізму треба викривати з усією послідовністю — особливо нині, коли ворожі нам сили на науковому та мистецько-літературному теренах, — як і на фронті економічному, — в різних формах чинять активний опір».

Промовець скінчив. В залі панує похмура тиша. На обличчях зосередженість затаєних думок. Коментарі, як то кажуть, зайві. Це був рік «великого перелому». Так починався «наступ», а за ним і «розгром» . . . Спочатку Хвиля розгромлював Грушевського і Хвильового. А потім Хвилю розгромили інші хвилі . . . І тягнеться цей розгром аж до нашого «сьогодні».

На тлі цієї історичної боротьби і тієї промови акад. Михайла Грушевського, що ми її згадали, є корисним уявити нашу сьогоднішню дійсність на еміґрації. Тут на еміґрації ми зустрічаємося з парадоксальним і безглуздим явищем: боротьба з націоналістичною ідеологією залишається для багатьох наших соціялістів і демолібералів і сьогодні одним із найважливіших завдань . . . Ще більш дивовижним явищем є постава деякої частини націоналістів, як у відношенні до таких імен як Грушевський і Хвильовий, так і у відношенні до нашого внутрішнього ладу серед українців на еміґрації. І ті й другі продовжують те, до чого прагне ворог на Рідних Землях і цим самим, свідомо чи не свідомо, ллють воду на ворожий млин, і стають на перешкоді здійсненню найважливішого завдання українського націоналізму — «створити та консолідувати єдиний національний фронт» — «наш тісний нероздільний, братський союз — нашу Всеукраїнську Одність!» І словом і ділом заманіфестувати нашу духову соборність — єдність нашого національного життя. Лише цей шлях і ці ідеї є дороговказом туди — в кращу будучність єдиної об'єднаної України.

Справлення похибок.

У статті В. Косаренко-Косаревича «Наші позиції» («Самостійна Україна», ч. 9 (32), вересень 1950) треба справити наступні похибки: стор. 9, колюмна друга, рядок 29 (згори) замість: «Польщі і знищували українців, грузинів, узбеків . . . » — має бути: «і знищували поляків, українців, грузинів, узбеків» . . ., стор. 10, колюмна перша, рядок 20 (з долини) — замість слів «українського націоналізму» має бути: «Об'єднаних Держав».

Ю. В.

В 60-ліття полк. Андрія Мельника

Шановні Гості!
Пані і Панове!
Друзі Націоналісти! *)

У цей вечір скликала нас тут у великому місті далекої від України американської землі воля пошани для **української людини,** якій ось минає 60 літ життя. Ми зійшлися сьогодні вшанувати, привітати і поклонитися сотникові УСС, полковникові СС, Отаманові-Шефові Генеральної Булави Дієвої Армії (Військ) УНР, Командантові УВО, довголітньому політичному в'язневі польської тюрми, Голові Проводу Українських Націоналістів, в'язневі німецького концтабору і одному з небагатьох живих ще творців світлих карт збройного зриву і державного відродження і визволення української нації 1917—20 рр. — **Андрієві Мельникові.**

Не чути боєвого звуку **сурми.** Вона бо в день 60-ліття вояка-лицаря і революціонера-провідника повинна гомоніти на площі Св. Софії і кликати на врочистий звіт синів державної нації. Рівного стукоту маршових колон не чути, не видно чотирокутника Корпусу Січових Стрільців і прапорів, не гомонять Софійські дзвони.

В день Твоїх роковин, **відомий український воїне,** славно заслужений для Батьківщини своєї, український патріоте і довголітній Вожде українського націоналістичного Руху, сурміти мали б **живі серця українські** надтхнений заклик до гимну **вдяки, пошани і вірности.** Не чуємо, на жаль, виявів природного в такий день надтхнення рідного серця, не спостерігаємо вимовних знаків того, що сучасне українство прагне в Тобі вшанувати себе самого, пожити хвилину почуттям високої власної людської гідности і моральної краси, серед злиднів страшного лихоліття оживити душу веселкою надії, що зринає від Твого образу української людини та зрадіти свідомістю, що **Ти — добрий** знак провіщаєш для нашого завтра. Як важко признатися йому до Тебе і визначити свою вину вялої і вічно недбалої душі за гріхи **проти власної людської гідности і вірности.** Тому так мало нас в цей вечер готових побачити в діях Твойого життя живий образ української вчорашньої історії та мов казку прослухати розповідь про лицарську людину наших днів.

Андрій — чарівне для українського слуху рідне ім'я. У сизій давнині зринає воно постатю **апостола** на горах Дніпрових і пророкає постання великого славного міста. При звукові цього імени виявляємо благовісно розкриті руки над плодотворною землею і чуємо, як величні слова пророчого благословення линуть у вирій часу і стаються живим тілом того історичного народу, що на цій землі вдомовився по сьогоднішний день.

Леґендарна далекість, пророча вагітність і осяйна святість єднаються у цілість і творять притаманну сутність цього імени. Воно, як всяке іменне слово, має в собі устійнений **непроминальний зміст,** отой буттєвий реалізм Плятонівської ідеї, що відкривається в живих зразках індивідуального людського існування. Люди — припадкові носії імен, деколи сповняють їх так вартісно змістом свого особистого життя, що, здається, перекликаються із досконалістю ідеї, як її ідеальний зразок. Винятково рідкісний є такий збіг повновартісного звучання подуманої в ідеї досконалости із життєвою дійсністю живої людини. Це знак, що найбільш істотна спрямованість реального життя — **нагірня, ідейна, вершинно-доцільна.**

*

Ми, люди, дуже суворі судді людської довершености і радше схильні з природи поменшувати значенність ближньої людини, аніж її перебільшувати. Є своя особлива родова людська розкіш у буренні святощів і зрівнюванні всього вивищенного до спільного рівня загально-людської пересічности. Як люто висміваємо вчорашніх богів, з якими кпинами накидається холодний розум на ідолопоклонство власної душі, як цинічно знущається від над **природою людини,** що з невідомих, незрозумілих і дитинно наївних спонук творить собі вічно **нових ідолів** і поклоняється їм з однаковою відданістю в часи варварства, просвітности чи цивілізації. Зміняються божки і образи — **людина ж незмінна, і потреба культу вічна.** Вона обезславить сусіда і вб'є власними руками ближнього праведника не із святого почуття **речника справедливої людської рівности,** а тільки тому, що в почутті **власної славолюбности** не переносить образу брата на тому місці, якого прагне виключно собі. Переслідування релігії, нищення вівтарів, поборювання вір має той самий спільний корень глухої зависти, з якого роститься дика парість нового ідолопоклонства —матеріяльно і безпосередньо **собі самому.**

Суд духово свобідної людини про людей і людську природу вільний від усяких пристрастей думки та почуття і збувається єдино на засновках **гідности і вартости.** Признаємо талан мистця доброго, величаємо геніїв творчої мисли, падемо на коліна перед Спасителем. І в думку не приходить охота бунту, настільки вимовна для нас сила вартости в даних постатях і настільки потверджена в них наша жива вічна людська природа, що зводить свій тужний зір в небесні висоти. Як відрадно на шляхах розбою стрінути **добру** людину, як спасенно серед оргій безвірства і порочного відступства здвигається світоч віри і вірности, як полум'яно загоряються очі в заляканих пітьмою людських челюстей приреченних жертв, коли наараз прогомонить **голос:** «не бійтеся, я з вами завсіди, я свідчу, що **людина** не вмерла у ваших душах, але тільки примеркла в недолі животворча її сила».

Хто б не сказав отих слів, він мовить **сущу правду,** він речник вічної людини і збудник непроминальних сил людської природи, що прагне світла на землі, світлости людини і образу живої святости. Не шукаймо розумом в людині більшого, ніж серцем прагнемо, і не поменшуймо в світі

*) Реферат виголошений на святі для вшанування 60 роковин полк. А. Мельника, влаштованім українським студентським товариством «Зарево» в Чікаґо.

та людях тієї дійсности, що її очима справедливої душі можна виразно побачити і без сумніву ствердити.

*

Перед нами постать дивної людини немов підноситься з течії часу і хоче подивитися над нею в звершеному стані. Час не має сил змінити її обличчя, ні додати йому сильніших рис виразу. Життям завершена сформованість виявлена безпосередньо, як вислів незмінного характеру, як портрет внутрішньої суверенности, як своєзаконна духова особовість. Андрій Мельник — людина **зразкової міри, повний муж,** про якого зайво втрачати посібні засоби характеристики. Слово тут скаже завсіди менше, ніж треба, **він бо завсіди більший, аніж здається бути.** Додавати чогось цій постаті, різьбити її образ мистецьким підкресленням поодиноких ліній, — означало б скривлювати його оригінальний дійсний стан живої повноти: **кривдити його.** Через додачу чи підкреслювання пропала б правда безпосередньости, а з нею була б втрачена найсутттєвіша посвідка сили — **жива дійсна лицарська людина. Так**ий голод, у світі і в нас, на **людину** в скромному значенні **природньої достойности і внутрішньої гідности,** що не бачити справжнього **скарбу людяности,** оминати його на дорозі власного життя — є непрощенною виною незрячих, які не відають, що саме в житті прагнуть. А повинні громадою радіти, що серед себе мають живим ще **такого,** який ніколи не накидався своєю особою, а говорив про себе тільки багатим життям добре сповнюваної повинности і несхитної вірности на становищі, без огляду чи надійне воно чи втрачене. Від молодечих літ добровольця УСС до сьогодні стоїть на стійці несхитний воїн, Андрій Мельник — знак, що становище укріплене силою **найкращої людської якости.** Однак не справа борця і воїна про це казати рідним братам, які з полудою на очах і заразою в серці товпляться на життєвому тоці, мов на смітному базарі, де обман, грабеж, крадіж і зрада є людським хлібом для торговців всім і всіми. Він не там пробивався до людських душ, його шлях був вибраний **просто і прямо** — через українську історію до здійснення української національної ідеї і створення української державної нації. Шлях не був готовий і вимощений для походу збройносців і бойових возів, шлях починався в історично-національній свідомості молодої душі, що чула в серці призив бути в рядах Архистратижого війська, нести в собі призначення Св. Юрія і служити лицарським подвигом **святій справі.** Так починався славетний шлях цей крізь безодню до вершин, так виглядало перше військо, на прапорах якого лопотіли хрести, схрещені шаблі і витав побратимний дух січового лицарства. В ньому ожила давність української слави, були хвилини, що до живого нагадували княжі дружини або козацькі сотні. Відвага, сміливість, завзяття, бойовий порив і оборонна видержність. **Лицарська честь** — не була пустим словом крикливої окраси, але суттю бойових чинів і життєвого побуту. Сила неписаного закону, тужність духа творила панівний настрій Стрілецтва і в такому середовищі треба було кожному панувати над собою, триматися внутрішньою силою на обрії повинного рівня. Взаємна постава людей тримала цілість в подобі ордену, свідомого своєї великої історичної місії. Добір в складі тієї бойової формації вчорашнього українства переводила **жива ідея** та високі її бойові вимоги. Не диво, що стрілецтво видало зі себе численну фалянґу хоробрих бійців, старшин і пізніших організаторів та провідників громадського і політичного життя.

В коло воїнів — побратимів увійшов Андрій Мельник, думаємо, внутрішньо готовий, як морально сформована особовість. На тлі вириструнченої лави новітних хмельничан вибивається його висока струнка постать нордичної будови тіла незмінним стилем постави, рухів, ходи, мови і поведінки. Абсолютна опанованість людини знутра власної природи, тип буттєвий, не повсталий зусильним самовишколом, невпинною контролею себе, мозольним вивченням рухів, поз, манер, характер безпосередньо прямий, твердий і невгнутий, а не з наказу собі, з рації панівної мети, особистої чи суспільної — оті риси творять доповнену і ритмічно врівноважену цілість живої істоти, де вигляд і будова тіла висловлюються в виявах душевного життя, а душа говорить складом, рухами і загальним образом фізичної природи. Ота психофізична довершеність займає в просторі людських взаємин становище повної суверенности, яка діє на оточення не показом, перебоєм чи накидом себе, але враженням своєї внутрішньої свободи, природности своєї появи і буттєвої певности себе. Нічого із тих прикметних ознак не підкреслюється доцільно, кожна проявляється природньо і свобідно, і саме в цьому невимушеному стилі самовияву кориниться увесь чар особистости на оточення і тайна поваги та респекту оточення для особи полковника Андрія Мельника. Найперше враження певної замкнутости, недоступности, холодности, доктринальної аскетичної суворости, ба навіть нечулої жорстокости ідейника — слабне і повільно перетворюється у дальших взаєминах з ним в пересвідчення про високу людяність, уважливість, відданість, цінність і доброту тієї напричуд багатої душі, що замешкала в її стрункій статуї гідности, поваги і стоїчної мовчаливости. Проте рухи тієї статуї м'які, елястичні, а вияви, можна сказати, величні, бо відбуваються вони в такт внутрішнього життя, що насправді горить непослабно високим напняттям моральної волі, — напняттям рівним, буттєвим.

Не будемо брати в перелік видатних виявів чинної волі тієї людини, не будемо хвалити ні славити його вояцьких чеснот, скажемо тільки, що себе не жалів він ніколи, і в бою йшов на переді, в полоні і тюрмі прикладно і зразково зберігав високу честь воїна — революціонера. Своє становище займав в той самий спосіб природної свободи долі, як приймав кожний її удар — мовчки, без торгів і нарікань, зайвих жестів свідомої гордости і великости. Це правдивий **дружинник** з тієї лави передових воїнів, що любої хвилини може заявити місце упавшого князя, однак його честь ніколи не дозволить йому і думки наставати на владу живого князя тому, що носить він в собі справді княжу душу, яка не міняє установленого морального ладу і жиє не для боротьби за

особисту владу, але для перемоги своєї ідеї в світі. Саме тому — цьому блискучому речникові, оборонцеві і будівничому людського життєвого ладу на найкращих і найтривкіших вартостях людської лицарської духовости, цьому рідкому на ґрунті нашої сучасности зразкові **життєвого аристократизму,** цьому вродженому мистцеві такту, **цій високо шляхетній людині** було призначено, силою засади контрасту, наткнутися на гать рідного опору, яка відплатила мужеві вірности — **зрадою** свого вождя ічеснот провідництва. Найболючіший удар іде із заду від своїх однодумців, тоді, коли він ціле життя стояв в боротьбі в бойовій лінії і жив одною думкою про ворога своєї Батьківщини. Такого удару доля Андрієві Мельникові не пожаліла, однак найбільше лихо в тому, що ця подія залишилася для полутемного українського світу в темряві, і він до сьогодні не збагнув її вимови історичного нашого двоєдушшя — **героїчної світлости, пожираної челюстями руїнного хаосу.** Він вбачає розкол організації на два морально рівнорядні табори та їхню боротьбу за владу під іменами двох ватажків, тоді, коли Андрій Мельник воїн з крови і кости, ватажком ніколи не був і бути не може, коли він виявив найдалі йдучу стриманість в ім'я справедливої справи, а його самозванний противник про нічого іншого не думав, як про булаву ватажка, за яку до нині бореться всіми можливими засобами, окрім гідно **лицарських.** Невтральне українство стоїть з боку і любується різними діями видовища, мовляв, не його справа розіграється на сцені. А втім **це його, українська справа** і вона давно була б доцільно рішена, якщо б отой масовий глядач не приплескував кожному вибухові степової розперезаности і не санкціонував фальшивої гри ставленника зла. Цей глядач — переважно тихий спільник його, він тільки надто боязливий, щоб заявити це голосно, тому придумав собі ролю **роз'ємника — судді** і тим взаконнив цілий спір, замість його гостро засудити. Неймовірність видовища гідного своїх рідних глядачів, дістає від них допливу сил і яскравіє в різких тонах виразу. Однак огляданий **двобій** є великою оманою пристрастного і хваткого на сильні зворушення рідного глядача. Цей стихійний монольоґ є насправді показом односторонної гри. Противника нема, **його й не було.** Він визову зради не підняв і в бій з відступниками не вдався. Цей неспротив злому починові **його ж зброєю** є моральною перемогою, реальні висліди якої колись виявляться і будуть належно оцінені. Стриманість, виявлена з боку мужа-вояка свідчить про його **політичний розум,** що не зійшов на манівці підступних хитрощів дрібної гри, але залишився на **твердих основах суворого моралізму,** як це можливо і як це личить лицарській вдачі правдивого воїна і вірного сина своєї землі. **Каїн тільки раз може вдарити брата, рука його зовяне і не двигне вдруге ножа до удару.** Знаття про те дає більше, ніж може вчинити реалізм **мсти і відплати.** Андрій Мельник мав оте **коріння знаття** основних рушіїв людської душі, тому відповідно вимогам становища свого народу між двома ворожими тоталізмами другої світової війни не пішов на розбурхання розбійницьких пристрастей визовників, але наказав жертвенну видержність перед ударами рідного шалу. **Він вірив і вірить в українську людину,** яка переможе вкінці в собі пекельні сили хаосу і прозріє для творчої дії. Оту віру свою засвідчив він нераз і хоч усі спроби залишилися без бажаного висліду, він по свойому далі твердо видержний і терпеливий. Цей камінь живої віри, цей моральний моноліт не подасться і витримає всякий тягар. На ньому можна закладати засновки найбільшої національної будови та вершити її у височінь людської гідности і величі.

«Я такий, який є, готовий від давна, я незмінно живий серед вас і чекаю вашого дружнього відзиву» — отак міг би сказати про себе мовчазний воїн нашої доби, що свій довгий похідний шлях пройшов кроком рівним і певним. Та він — Андрій Мельник — не скаже про себе нічого, бо що змогли б слова, коли **лицарськи звершене життя його** не знайшло достатньо слухачів. Рідні брати ніби подивляють його світлу появу і величню постать, проте подив їхній якийсь абстрактний і холодний, мов би переняв в себе подих далекої не-реальної істоти. Помітна стриманість і боязкість рідних каже, що в полі їхнього сприймання найшлася поява не зовсім свійська їхньому життєвому почуттю. Тривання тієї постаті на ґрунті української дійсности різко відрізняється виразними контурами своєрідности і наперекір сокрушній потузі часу не розпливається в пануючій світлотіні нашого краєвиду. Блиск шляхетного каменя світить у темряві братнім соняшним сяйвом немов терпеливий запит горам сірого людського каміння: «Чому не світите силою вашої життєвої видючости, вона ж у вашому нутрі нечинно спочила, добровільно закована сном моральних сил ваших? Будіться і світіть, починайте вже раз той свій невольними думами оспіваний і незрячими очима вимріяний день свободи і вільного **людського** життя. Станьтеся гідні власного призвання, ви ж бо люди!».

*

На широкому шляху історичного буття українського народу багато пам'яток, написів, символів і покликів. Кожна визначна людська постать говорить мовою сутности свого звершеного життя. Між живими звичайно небагато буває таких, які правили б за символ і зразок. Тільки винятова довершеність особи, сформованість морального людського типу дозволяє сучасникам живу людину вважати дороговказом і вартістю. Мусить це бути особливо видатна людська постать, щоб серед життєвого виру і стихійного руху перемін сталася помітною і тривалою. Це знаємо, з джерел **якої волі** йде поклик до життя особливо виражених і окреслених людських подоб, погоджуємося в здогаді, що Провидіння чинить такі скріплені підкреслення в пляні історичного буття для витримання людських спільнот в можливо сильній формі змагової життєвої здібности. Суспільні організми, схильні дробитися і розпадатися, забезпечує воно появою рівноважних сил зцілення та наладнання в них здорової органічної функціональности частин. То сили здорової і моральної якости. Їхнє призначення внаявнюється характером і стилем цілого їхнього життя. В тому відношенні вони діють на своє життєве оточення без-

посередньо **своїм прямим буттям** і перемагають його спротив вже за життя, або прокладають до нього шлях черговим появам. Постать Андрія Мельника та його життєвий твір — то передовсім відклик до **ідеї духового братерства і життєвого побратимства** в серцях українських людей, які **заглушили в собі природну людяність.** Цей відклик виконаний зразковим стилем шляхетного лицарського життя людини і поставлений українству, **як основний запит, на який воно мусить дати ядерну і ясну співзвучну відповідь.** Не заявами, а своїм достойним шляхетної людини життям національно свідомої і державотворчої спільноти. Згаданого запиту не ставить від себе, особи, Андрій Мельник, але його цілою постаттю та моральними якостями його духової природи **питає історична доля України** живих сучасників так, як питає мати своїх розсварених синів, що побиваються за місце батька родини. Родина в небезпеці і перед розпадом може врятувати її єдино **ідея** роду, визнавана словами й устами, але не стверджена серцем братів, як головна напрямна їхнього життя в родинній спільноті. Важкий і непопулярний такий запит для слуху сучасного українця, що переважно втратив фізичну змогу самостійного слухання, або наставився на легку перемогу і любі звуки побідних фанфар. Та ніякий грім барабанів не заглушить запиту, що ставлений **внутрішньо** в площині **збірної совісти,** як невхильне **призначення,** яке виконати треба по лицарськи, зразково, так як його виконував впродовж свойого життя Андрій Мельник — шляхетна людина, повний **муж.**

*

«Ось на днях сповниться Тобі, Дорогий нам Лицарю української ідеї, 60 літ життя. Стоїш серед рідного лісу високий і стрункий, ніби мовчазний кедр, що заслухався в пошуми дерев. Як завжди спокійний, поважний, величний. Може прагнув би Ти вирости ще вищий **на своїй вічній стійці вартового,** щоб виразніше бачити далину та чути внутрішній гомін її сил, що де далі звіються хмарою над Твоїм рідним лісом і розірвуться бурею. Та Ти знаєш її з молодости, оту вічну хмару небезпеки від темної півночи. Тобі не треба рости, щоб краще вглянути в її печерне лігво, Ти ж бачив його не раз. Сумний Ти, здається, не від вічного наступу ворожої хмари тієї, але від своєї самотности в рідному лісі, в якому чуєш постійно, ніби змовні таємні шепоти, що ніяк не можуть зійтися в могутню пісню, в гимн живого лісу, який готовий всією силою лісової волі вдарити і розвіяти хмару. Лісу нема, є окремі дерева, роди дерев, об'єднані під назвами своїх старшин. Навіть оті найблищі Тебе назвалися Твоїм іменем і зберігають таке іменне своє окреслення. А твоєю мрією від ранньої молодости був **вродливий батьківський ліс,** в якому Ти родився, якого мечем боронив перед напором хижого номада-наїздника, та в якому Ти був працьовитим, дбайливим господарем, що насаджував нові зразки і вирощував молодий деревостан. Твоя праця ще не закінчена, однак Твоя завітня мрія про **єдиний український ліс,** — наперекір чужим хмарам і рідним бунтарним шепотам, — здійсниться завтра, бо засадив Ти в свойому житті багато деревець і завтра вже вони прошумлять гармонійний гимн єдиного лісу української землі».

Стефан Килимник

Національне відродження Наддніпрянщини

(Кінець XVIII і поч. XIX в.)

(Закінчення).

Коли повернувся Сковорода зза кордону, йому усміхалась блискуча кар'єра — запропонували катедру в Академії. Правда, спочатку він був учителем, а пізніше зрікся своєї посади й присвятив своє дальніше життя філософській та літературній діяльності. Він переходить з місця на місце по всій Гетьманщині та Слобожанщині й проповідує свої ідеї.

Сковорода дав етичний підйом, дав животворне надхнення українському письменству. Послідовників, прихильників його ідей — «сковородинців» — було дуже багато, а зокрема — вся Слобожанщина.

Повчав він живим словом і багато писав. Але московська цензура не дозволила друкувати твори Сковороди за його життя. Ці твори в численних списках ходили по всій Гетьманщині й Слобожанщині; були вони і в палацах, і в козацьких та селянських хатах. Лірники виспівували його псальми, що так близькі були до селянського серця.

Основа філософії Сковороди — це гасло: «Пізнай себе». «Нема нічого важливішого, нічого кориснішого й величного, як пізнати себе самого і відчувати у нашому попелі загорнену іскру щастя» . . .

«Зерна всіх наук приховані в душі людини». Так повчав Сковорода. Усі письмові твори філософа просякнуті ідеями внутрішнього задоволення? самопізнання — «Не роби зла другому», «удосконалюйся», «вдовольняйся життям, умій його створити приємним» . . .

З його чільніших творів зберіглися і відомі такі: «Сад божественних пісень», «Харківські казки», «Вбогий жайворонок», «Наркиз, або розмова про пізнай себе», «Книга Асахат, про самопізнання», «Дружна розмова про душевний спокій», «Бій Архангела Михаїла з сатаною», «Альфабет або буквар спокою», «Діялог про старинний світ» і багато других.

Крім згаданих кличів Сковороди, повчав він і відзначав вагу громадського життя. Він під-

креслював — «Зв'язок між особистим щастям і загальним», «Щасливий, хто розв'язав свій приватній обов'язок з загальним».

Бачив Сковорода жахливі тодішні відносини між «чорним» та «білим» народом (селяни й пани). Він писав про це так:

«Панська думка про те, начебто простий народ є чорний, здається мені смішна так само, як думка деяких філософів, будто земля мертва. Як же це мертва мати може родити живих дітей?! Як же це з утроби «чорного» народу народились (вилонились) «білі» пани? Кажуть: простий народ спить — хай спить, сном сильним, багатирським. Але всякий сон є пробудженим, а хто спить, це ще не мертвець, не труп. Коли виспиться, то прокинеться, коли намріється то опритомніє й підбадьориться . . .»

Цим він дійсно пророкує, що й український народ прокинеться від сну і національно відродиться.

Сковорода пророче, кликав українську еліту ближче стати до селян, повернутися до «чорних».

Про себе він сказав:

«Світ мене ловив і не впіймав».

Своїми ідеалами Григорій Сковорода засіяв душу українського народу, покликав до життя, до національного відродження. Найбільше припадала до його серця «селянська стріха», найбільше перебував він у селянських родинах. Не цурався Сковорода і шляхти, але перебував лише в тієї, що відзначалася патріотизмом, ідейністю та людським ставленням до селян.

Селян він повчав — думки свої висловлював — про Бога, про світ, людські й громадські обов'язки . . . Дітей, залежно від віку, вчив грамоти.

Помер Сковорода 1794 р., але ідеї його, його філософія окрилили й надхнули шляхту і вона таки домоглася 1805 року відкрити університет в Харкові.

Хоч мова навчання була нам чужа, московська, але цей університет був тоді єдиним науковим вогнищем — центром Лівобережжя, а краще сказати: України, навколо якого гартувалося і гуртувалося тодішнє освічене українство, де зародився національно-літературно-науковий рух кінця XVIII і початку XIX ст.

Харківський університет, народжений на ґрунті Сковородинських ідей, згуртував навколо себе українську інтеліґенцію, всю передову творчу молодь. Тут зродились умови до розвитку науки, літератури, журналістики, мистецтва, зокрема театру.

Уже в 1816 році в Харкові видається три журнали. Особливу ролю відіграв «Український Вестник» (1816—1819 рр.), що присвятив головне, свою діяльність питанням розвитку української літератури, і, навіть, деякі твори друкувалися українською мовою.

Українській старовині, етноґрафії та літературі в Харкові відведено було почесне й головне місце. Цілком цьому присвячені альманахи: «Український альманах» — Срезньовського та Росковшенка (1831 р.) «Утренняя звезда» — Петрова (1833 р.), «Запорожская Старина» — Срезньовського (1833—1838), а пізніше «Сніп» — Корсуна, «Молодик» — Бецького і др.

З харківських професорів, представників української шляхти — тоді відомі Петро Гулак-Артемовський (1790—1865) — поет і байкар. Це типовий романтик в українській літературі того часу. Можна було б назвати і ще ряд подібних. Пізніше згадаємо і Костомарова.

Не можна минути й таку світлу особу, глибокого патріота, українця, як Григорій Квітка-Основ'яненко (1778—1843). Пізно почав писати цей дворянин (мав уже понад 50 р.). Він мав своєрідні погляди на кріпаччину та на Москву, але його славнозвісні повісті: «Козир-дівка», «Сердечна Оксана», зокрема «Маруся», ряд оповідань та п'єс — піднесли українську мову в очах усіх, лягли в основу української літературної мови, він дав нові жанри та сентименталізм.

«Хто не плакав над «Марусею»? Ця повість і друкована, і в списках, і в усній передачі — ходила по всій Україні з хати в хату, з палацу в палац. «Маруся» — це повість бездоганна мовою, художністю та емоціональністю, і побудована цілком на фоні української етноґрафії — показала, що селяни, на яких тоді дивилися, як на «тварин, що розмовляють» — це люди з чистою, високою душею, глибоким почуванням, моральним прагненням . . .

Квітка-Основ'яненко своєю «Марусею» підняв питання поневоленого селянства, підніс селян в очах панів-кріпосників, і цим примусив їх полюдськи поводитися з своїми кріпаками — людьми.

Друге, Квітка-Основ'яненко показав усім, що українська мова — це не «мужицька», як казали тоді, а така ж, як й інші, і що нею можна висловлювати найглибші й найтонші чуття. На творах Квітки-Основ'яненка виховувались міцні патріоти української справи.

Українська аристократія вважала за гордість, жертвенність і обов'язок послужити своїй нації, послужити Україні. Правда, справа спочатку полягала в обороні прав і привілеїв самої української шляхти, яку Москва не хотіла визнати і хотіла обмежити в правах. Пізніше ця справа набирає ширшого обсягу — боротьба увійшла в нову фазу: боротьба за українську державність.

Д. Міллєр пише: «Зпосеред дворянства висовуються постаті Чепи Чарниша, В. Полєтики, Милорадовича, Калиновського, Марковича — добрих патріотів і завзятих оборонців дворянських інтересів. Все це люди, які виховали свій патріотизм на вивченні сторії України, які зібрали літописи й різні документи з історії краю. На свої зайняття дворянським питанням вони дивились, як на подвиг, початий задля слави Батьківщини».

Як виразник провідних думок української шляхти Василь Полетика пише до Чепи: «Як приємно працювати для слави й добра Батьківщини! Наші власні почуття, свідомість, що ми були не байдужі до інтересів Батьківщини служать нам нагородою».

Правда, боротьба української шляхти за свої права й привілеї інколи служила темою для са-

тири й пасквилів «Пошукування Хама за дворянством». Але ця боротьба у той час була позитивною й розбуджувала українські державницькі традиції.

Українська шляхта насторожливо й пильно прислухалася до Заходу. А коли вітер Французької Революції пронісся по Европі, то й Україна відчула цей подих — боротьба за рівенство, волю й свободу.

З друку в Петербурзі з'являється «Опис українських весільних звичаїв» — Григорія Калиновського, «Записки о Малороссии» — Якова Марковича. Ця остання праця, особливо просякнута глибокою любов'ю до України, народу, до минулого й сучасного. З Петербурга захоплюються «Малоросією», її чудовою природою, героїчною боротьбою за волю, її минулим і безталанним сучасним.

Князь Цертельов видає збірку українських історичних дум і високо ставить їх з боку літератури й історії. Він так висловлюється:

«Якщо ці вірші не можуть служити поясненням української історії, то щонайменше помітний в них поетичний геній народу його дух, звичаї старих часів і, нарешті, та чиста моральність, якою завжди відзначалися українці, яку вони старанно зберігають і сьогодні, як одиноку спадщину по предках, що врятувалися від жадоби сусідніх народів» . . .

Велику працю зробив у збиранні фольклору, зокрема українських пісень, Михайло Максимович (1827 р.) та видавець «Запорожської Старини» в Харкові Ізмаїль Срезньовський.

Етнографія — пізнання життя, побуту, звичаїв, словесності, культури українського народу — стали підвалиною культурно-національного відродження.

Багато зробила українська шляхта у справі національного відродження України, але вирішне значення мали низи, вони в основному врятували наш народ від національної загибелі. Шляхта, головним чином нащадки козацької старшини вищих рангів — у цей час все таки стояла далеко від селян, як своїм привілейованим становищем, так і тим, що в більшості, свою мову забула, а говорила чужою, ворожою, накинутою мовою — московською. А мова, безсумніву, є найважливіший чинник єдности нації.

І тому, хоч багато праці поклала шляхта у справі національній, але не вона стала на чолі руху національного відродження. Головний провід в українськім відродженні взяли люди середніх верств, нащадки колишнього малого старшинства, шеренгового козацтва, нижчого духовенства разом із селянством.

Тут була сильна й всім зрозуміла єдина мова — знаряддя, що цілющою водою впливало на пригноблені народні маси й єднало всіх.

Початок українського національного відродження, кінець XVII ст. збігається з новим філософським; літературним та громадським напрямком в Европі. Цей напрямок прийняла й Україна. Тут уже був підготовлений ґрунт у світлі англійських та французьких філософів. Братерство, рівність та воля всіх громадян, незалежно від їх походження. Під впливом нової сентиментальної та романтичної літератури — в уяві народа впали старі форми державності, де лише монарх є вільною людиною. Ще яскравіше в пам'яті народа встало романтичне уявлення про свою Україну, колишню волю, про суверенітет народу. Прокинувся дух самим визначити собі закони, свій побут, своє політичне, культурне й національне життя.

Знаряддям до відродження, як попереду зазначено, послужила в першу чергу рідна мова. До широких мас стала звертатися не лише політика, але й соціяльні реформатори, вчений світ, письменники. А щоб стати ближче до народу, треба знати, треба вивчати мову того народу. Для державних народів це такого значення не мало, бо у них уже була утворена літературна мова, а головне значення — це було для народів безправних, поневолених, які входили до чужонаціональних держав, ворожих їм. Мова поневолених народів служила тільки їм, боронила покривджених — тому тепер ця мова стала мовою права, волі, соціяльної справедливості, гаслом боротьби й символом визволення.

Зоря українського національного відродження зійшла на Лівобережжі, це цілком природньо. Гетьманщина (Лівобережжя) — була останнім носієм національної державности, порівнюючи ще недалеко . . . І тому тут старі українські традиції вільнолюбства, народоправства та національної окремішности були свіжіші, ніж в інших українських землях. Ґрунт тут був підготовлений цивілізаційною працею, школою, недавніми зносинами з закордоном. Крім того, соціяльна структура Гетьманщини була краща ніж в інших територіях України. Кріпаччина тут була, заведена недавно, розпорядженням зверху. Ці українські пани іще не дійшли до так нахабного знущання з кріпаків, і ще стояли до них близько, пам'ятаючи, що їх батьки з батьками їх підданих товаришили не так давно в боях за Україну. Тому те нелюдське ставлення до кріпаків, яке було на Правобережжі та в інших українських землях — тут вважалось ганьбою.

Поруч з селянами-кріпаками на Лівобережжі жили вільні козаки, споріднені з цими селянами, а часто й з панами. Тоді на Лівобережжі не було великих землеволодінь — лятифундій, маєтки були не так великі. Пізніше, з родинним поділом панських земель між дітьми маєтки зовсім зменшились і з'явились т. зв. **сорокопанівки.** В кожному селі було декілька панів, а в окремих доходило до сорока. В багатьох місцях панські маєтки мало чим різнилися від господарств заможних козаків, а часто й селян. Села були в руках козаків, а до них приєднались селяни та нижче духовенство. Хоч це духовенство призначалося згори. Духовенство було з народом, бо приходи (парохії) приходили від батька до сина, з роду в рід . . .

Отже козаки стояли близько і до середніх верств, і до духовенства, і до поневоленого селянства.

Стара культура й політична українська традиція — нагадували про славну козацьку борoть-

бу за волю, за власну державу — все це було глибоко вкорінено в душі народа — тому то він і дав із своїх надр перших письменників, перших борців за національне визволення.

На чому ж виховувалось селянство?

Перекази, легенди, думи, пісні лунали по всій Україні. Для селянської та козацької молоді національна пісня — то була молитва, цілюща вода. Таким чином, на селі був наймогутніший чинник виховання — живе слово. Лірники, що ходили по селах і містах, співали козацьких історичних пісень, примушували слухачів плакати, глибоко вражаючи словом та мотивом, втілювали безмежну любов до своєї Вітчизни, вселяли дух жертвенності.

І, як в античній Спарті мати казала, виряджаючи сина на війну: «Із щитом або на щиті» — себто, переможеш — повернешся з щитом, а коли не переможеш, то в героїчній боротьбі за свою вітчизну поляжеш, і тебе поховають з найвищими тодішніми почестями — нестимуть на щиті на місце вічного спокою... Так і українці — батьки виряджали своїх синів у кровавий бій за правду і волю України:

Ой, пущу я кониченька саду,
А сам піду отцю на пораду,
А мій отець по садочку ходить,
За поводу кониченька водить.
«На, сину, коника не гайся,
Щоб ти того війська не зістався.»

Таку пораду дав батько синові-воякові:

...Ой, пущу я кониченька саду,
А сам піду неньці на пораду...
Моя ненька по світлиці ходить,
На рученьках сороченьку носить...
«На, сину, сорочку — не гайся,
Щоб ти того війська не зістався...»

Тільки таку пораду в історичні часи батько й мати могли дати своєму синові, коли треба було рятувати свою Вітчизну, волю й рівність.

Як же мислив козак-вояк, ідучи на боротьбу — «бути чи не бути»? — Відповідь знаходимо у цілому ряді народних історичних пісень:

... Три сестриці-жалібниці
У військо брата виряджали...
Одна іде, коня веде,
Друга іде, сідло несе,
Третя іде, платок несе...

Жалісливо й ніжно душа сестри відчуває остатнє побачення з братом і на запитання, коли брат повернеться — одержує відповідь:

...Візьми, сестро, жита жменю,
Посій його на каменю.
Коли жито - зілля зійде,
Тоді твій брат з війська прийде...

Козак-вояк, оборонець неньки — України, цілком свідомий, що він у боротьбі за рідний край поляже й ніколи вже не повернеться, як ніколи не зійде жито-зілля на камені. Його поклює птиця, буря зіб'є, вітер, сонце засушить паростки...

Другій сестриці — жалібниці відповідає, що повернеться тоді, —

... Коли підуть дощі з Сходу,
Тоді прийде брат з походу...

А дощі на Україні ніколи не бувають із Сходу. Іншими словами брат алегорично каже сестриці, що він уже не повернеться.

...Нема жита, ні зеренця,
Нема брата — мого серця,
Нема жита — буря збила,
Нема брата — куля вбила...

Такий фінал славної патріотичної правдивої пісні.

В одній пісні подано, що матері жаль одинака — сина й вона умовляє його в похід не йти... Але син відчуває обов'язок до Вітчизни своєї й не може залишитись, а їде туди, куди його кличе Вітчизна:

А слухай, сину, мого слова,
Та не їдь нігде, сиди дома.
А син матері не послухав,
Осідлав коня, та й поїхав.

Старі, молоді, й діти малі запалені були народньою творчістю, жертвенною любов'ю до своєї Вітчизни...

Багаті й убогі, хворі й здорові, жінки й діти — всі готові були кинутися у рішучий бій, рятувати свою Вітчизну. Москва далася їм в тямки і тому жаліслива пісня стогоном — плачем чайки неслась по Україні й кликала до боротьби.

Краще буду, моя рідна мати,
Круту гору копати,
Ніж на собі государське плаття мати...

Скільки пламенної любови: скільки чуття, героїзму, жертвенної відданості відчувається в журливих, запальних бадьорих і переможних піснях Матері України!

Ой гай, мати, ой гай, мати,
Ой гай зелененький!
Виїжджає з Украни
Козак молоденький.
Виїжджавши й шапочку знявши,
Низенько вклонився:
Прощай, прощай, славне товариство,
Може з ким сварився...

Клич до боротьби за Україну, за її волю, жертвенність, обов'язок перед державою, народом, родиною й собою — боротись і вмерти за рідний край — от лейтмотив історичних пісень, на яких виховувалась молодь Гетьманщини й взагалі України.

Невольно на думку приходить епізод з Історії Стародавньої Греції. Мудрець Солон, уклавши закони в Атенах, пустився у світову мандрівку. Насамперед він відвідав Малу Азію, де процвітала в той час значна культура. Навідав він і лідійського царя Креза, найбагатшу людину тодішнього світа. Крез вважав себе найщасливішим у світі. Він покликав до себе філософа Солона і спитав:

«Скажи, мудрець, хто найщасливіший у світі?» Він певен був, що Солон назве його (Креза).

Солон подумав і сказав:

«Так, я знаю такого одного грецького патріота. Ім'я його Телюс. Він, чотири сини його і внуки разом полягли на полі бою в ім'я своєї вітчизни. Він — найщасливіший!..»

Ось які ідеали були в Стародавньої Греції, що дійшла до такої високої світової культури.

Такі ж ідели були й в Україні, зокрема в Гетьманщині в кінці XVIII і поч. XIX ст.

Для цільности думки можу зупинитися іще і на питанні відродження мови.

У XVIII ст. завмерла стара книжна мова, якою писали до того в Україні. Українська книжна мова (мова тодішньої літератури) розвинулася на основі церковно-словянської із значною домішкою чисто українських слів та висловів, з додатками часто недоречними — з мов польської, латинської та грецької — дуже поширених тоді серед освічених українців,

Селяни в початкових школах училися на богослужебних книгах — евангелії, часослові, псалтирі, але виговорювали ті словянські слова на свій український лад. Цією ж мовою відправлялись Богослужби. Селяни цю мову розуміли й ставились до неї терпляче: тимчасом задовольнялись нею.

Допомагало існуванню спогаданої мови ще й те, що українська література тих часів зародилась і розвинулась на ґрунті релігійної боротьби за православну віру (Іван Вишенський, Юрко Рогатинець і др.), Крім цього, письменними людьми та й письменниками в ті часи переважно були духовні особи. Тому й твори носили характер релігійний, або були спрямовані на релігійну мораль для виховання молоді.

На Лівобережжі (в Гетьманщині й Слобожанщині) релігійної боротьби, як такої, не було. Православна віра тут оборони не потребувала і церковні інтереси підупадають, а на їх місце встають інтереси цивільні, громадські. Час і нові інтереси вимагають і нової форми висловів. Це й спричинилося до того, що стару книжну мову нові письменники почали наближати до мови народньої.

Для письменників такий поступовий перехід від мови книжної (ц-сл.) до народньої — був легкий і природній. Відомо всім, що ще з княжих часів, поруч книжної мови, розвивалася мова народня, і щодалі, то більше й більше слов'янських слів замінювалося словами народніми. За козацьких часів народня мова — в зразках народної творчості, досягла висот у піснях, думах, переказах, легендах, кантатах, казках, прислів'ях.

Щоб не було сторонніх причин, мова народня, творча мова перемогла і стала б літературною без особливих труднощів, як це і було в багатьох державах Зах. Европи. І в Україні вже ряд письменників застосували народню мову у своїй творчості.

Але до цісї справи втрутилась московська влада. 1720 р. цар Петро І-й видав наказ, яким заборонялось будьщо друкувати на Україні, крім богослужебних книг, але й ці останні мусіли бути, з точки зору мови, точнісінько такі, як на Московщині. Отже цей наказ убив український друк, а тим і літературу. Розвиток української літературної мови був стриманий. Московська мова насильно насаджувалась, недоречна й чужа українському народові. (Московська мова також розвивалась на ґрунті ц-слов. з різними домішками, але дуже різнилась від української).

Українські маси московської мови не приймають, не визнають, а провідні й творчі літературні сили звертаються до першоджерел — до народньої творчості, фольклору, до живої української мови.

Твори українською мовою не могли друкуватися, а тому численні повісті, вірші, оповідання, дійства (драматичні твори) поширюються в стародавній спосіб — численними списками, переписуванням. Ці твори ходять з рук до рук, з села до села, з хати до хати — так обходили всю Україну. Твори такі писалися чисто українською мовою і надавали той напрямок, що його сприйняло нове українське письменство. Не зупиняюсь тут на мандрівних дяках, які дуже багато зробили для розвитку української мови, але це було раніше.

Основоположником і батьком нової української літератури й мови став Іван Петрович Котляревський, народжений 1769 р. в Полтаві в духовній родині, що походила з старинного старшинського козацького роду.

Хоч Котляревський скінчив лише духовну семинарію, але довершив свою освіту самотужки і вважався в ті часи широкоосвіченою людиною, глибоким українським патріотизмом, свідомим своїх завдань. Людяність, гуманність, боротьба за право людини й нації, прямування до добра й волі — це були гасла Котляревського.

С. Єфремов пише: «Котляревський народився 1769 р. за п'ять років до того (1764) скасовано тінь Гетьманського уряду на Україні й організовано території губерні — Слобідську та Новоросійську. Як минуло Котляревському 6 років, зруйновано Запорізьку Січ 1775 р.; на 13 році його життя (1782 р.) «губернскими учреждениями» заступлено на Україні стародавні козацькі порядки; за рік — 1783 р. — козацькі полки реорганізовано на загально-імперський зразок; ще за 2 роки (1785) з'явилась знаменита «жалованная грамота дворянству».

Поруч цісї зливи реформ, законів, розпоряджень — іще жили в пам'яті людській відгуки старих традицій, споминів та однодушних рухів, як домагання української громади в наказах депутатам до т. зв. «Комиссии о составлении нового уложения». Тоді всі подали голос, і шляхта, і духовенство, і козаки, і міщани, щоб Україні повернули старі права на яких «Гетьман Богдан Хмельницький со всем малоросійским народом приступил под державу всеросійскую» . . .

Отже в час таких калейдоскопічних подій проходило життя Котляревського.

Поет, вихований на філософії Сковороди, на «Історії Русов», на народній творчості . . . Він свідомо служить Україні — збирає народню творчість, вислуховує оповідання старих, переодягається в одежу парубоцьку й іде в народню гущу — вивчає мову, життя, психіку народа, його творчість, його жадання, мрії, і ідеали.

І з'явився він виразником думки українського народу, стояв на захисті його волі, його прав; свідомо кличе він рятувати Рідний край і працювати на користь загалу. В його славетній геніяльній «Енеїді» читаємо:

«Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку —
Лети повинність іоправлять...
(V—97).

Він спогадує те нещасливе підневольне життя українського народу в московській неволі, а тут же нагадує й про Сагайдачного й про Січ...

...«Як в пікінери набирали,
Як мандрував козак усю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня, як свою дитину
З двора провадила в поход,
Як під Бандер'ю воювали,
Без галушок як помирали,
Колись як був голодний год.
(III, 3.).

Далі, він бачить рятунок своєї Вітчизни в любові до неї її синів. —

...Любов к отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильніша від гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — копійка,
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат...

Котляревський стояв на сторожі покривдженого селянства й сміливо виступав проти кріпосників.

...Панів за те там мордували,
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали,
І ставили їх за скотів.
(III — 70).

«Енеїда» Котляревського в ті часи викликала патріотичний підйом; він засудив владу людини над людиною — засудив кріпацтво. І це щиро, бо сам мав 7 чи 9 кріпаків, але відпустив їх на волю.

В селянстві він бачив основу національного українства, а тому долю цього селянства він пов'язав з долею українського письменства.

«Енеїда» Котляревського викликала в ті часи надзвичайне захоплення фольклором, народньою творчістю й ще більше розбудила національний рух.

Оживає цікавість до народньої творчості: Цертелі, Максимович, Лукашевич, Метлинський, Срезньовський — збирають народну творчість, друкують і пускають у світ цілі збірники цієї творчості — думи, пісні, оповідання, казки, приповідки...

Повстає ціла фаланга письменників, що ідуть за Котляревським — Пузина, Макаровський Михайло, Рудньовський, Павло Білецький-Носенко, Корсун Олекса, Порфир Керницький, Писаревський Степан, Писаревський Петро (син), Констянтин Думитрашко, Пилип Моралевський, Василь Гоголь, Кирило Тополя, Яків Кухаренко і багато-багато інших.

З найбільш видатних, що пішли за Котляревським, використовуючи народню мову — це назвемо тих талановитих, про яких уже була мова попереду — як Гулак Артемовський, Квітка-Основ'яненко тощо.

Надхненні творчістю Котляревського і його послідовників — закладаються при Харківськім університеті періодичні видання, як «Український вісник», «Український журнал» тощо.

Цей підйом породжує широку політичну нелегальну роботу: Україна вкривається політичними гуртками, братствами, товариствами.

Товариство «З'єдинених Слов'ян» — це т-во повстало з масонської ложі й ставило собі за мету — утворення вільної республіканської федерації усіх слов'янських національних держав.

Друге товариство — цілком українське — вже ставить питання державної незалежності. Українці входять і до складу таємного т-ва — «Декабристів», що ставило за мету боротись з абсолютизмом.

Поширені були також по всій Україні масонські ложі, що прагнули до загальної волі, до загально-людського добра.

У всіх цих і багатьох інших таємних організаціях українці брали активну участь і уявляли з себе наче перші кадри людей, що їх український народ поставив на захист Батьківщини.

Таким чином колискою українського національного відродження — є Лівобережжя — Гетьманщина й Слобожанщина.

Про відродження Правобережжя та інших українських земель буде подано пізніше.

Зиновій Книш

Сфінкс на Сході

I.

Нервовий час, в якому живемо, з головокружною скорістю наближає нас до остаточної розгри двох світів: вільнолюбного Заходу і орієнтальної деспотії, очоленої червоною Москвою. Це буде останній бій, де з обидвох сторін мобілізовані будуть всі сили, кинені будуть всі резерви.

Вже друга світова війна примусила включити в воєнний змаг не тільки чоловіче населення, але й жінок. По обидвох сторонах барикади брали вони помічну участь у широко-закроєному маштабі, не тільки на постах і в ділянках, безпосередньо зв'язаних з війною і бойовими діями, як лікарки, медсестри, телефоністки, стенотипістки, робітниці в воєнному промислі і т. д., але часто і в перших бойових лініях зо зброєю в руці.

Всі знаки вказують на те, що в майбутній пробі сил прийдеться жінкам взяти на себе тягарі ще важчі, понести жертви ще більші. В кабінетній тиші пильно розробляються пляни якнайширшого включення всього населення в систему оборони своєї країни, в тому числі відведено поважне місце жінкам. Тут і там поміж рядками преси помічуємо короткі, але багатомовні вістки про те,

як передбачується переведення жіноцтва на загальну оборонну лінію держави, як зазублюється вона об загальну схему тотальної мобілізації народу.

Це саме по собі дуже цікава тема, що до неї варто буде ще повернути. На цьому місці не кладемо собі завданням дати перегляд можливостей доцільного використання жіноцтва в оборонній акції, не ставимо нашим читачам образу жіночої долі в близькій уже може війні. Нас цікавить найперше питання: що буде зо 100 мільйонами жіноцтва в СССР, які воно займе позиції і як буде вжита ця велетенська людська маса в жахливій машинерії модерної війни атомового віку?

Беручи до уваги заокруглені цифри, в рамах совєтської тюрми народів живе 200 мільйонів людей, з того половина жінок. Для них уже призначене місце в аґресивних плянах московського кольоса. Хто вони, ці жінки, що в нормальних часах людського співжиття були б нашими сестрами, разом з нами прямували б до поправи людської долі на світі, до щастя людини на землі, а тепер, заковані залізними обручами большевицького терору, може засліплені пропаґандою великої брехні стоять перед нами в далекій перспективі, як великий Сфінкс?

Основою цього масиву жіноцтва совєтчини — це московська жінка. Майже половину всього числа вона творить. Що ми про неї знаємо? Не бачимо її серед нас, не маємо змоги безпосереднього контакту і близького пізнання. Сказав хтось, що найчистіша душа народу зберігається в його піснях і в його жінках. Жінка, як елемент по своїй природі мало революційний і більше консервативний, найменше підлягає чужим зовнішнім впливам, найліпше відзеркалює характер свого народу. Якби це була правда — нам вистарчило б подати в скондензованій формі московську натуру, щоб мати образ московської жінки.

II.

Ми знаємо тип московської жінки таким, як його передала нам історія, література й зустріч з нею в часах, коли це було можливе. Формувався він у часі, коли фінсько-монгольська, з одної, і слав'янська кров, з другої сторони, злилися вже і витворили расово-фізичну московську людину. В той час, коли расовий момент в будові московського народу був уже фактом завершеним, духовість його ще перебувала в пливких формах і не скристалізувалася ще остаточно.

Пасивність і духова повільність — це найдавніші знані нам ціхи московської жінки. Нерідко пробували це пояснити довговіковим впливом татарської неволі, що витиснула своє п'ятно на духовості цілого московського народу. Одначе гаремні впливи Ісляму за короткий час діяли, щоб могли повністю підтягнути московську жінку під спільний знаменник орієнтальної рабині, бездушної істоти, так, як її місце визначене в Корані. Татари прийняли Іслям пізно і в них не прибрав він найчистішої своєї форми. Причини тут слід радше шукати у впливах московського православ'я, що глибоко запустило своє коріння в візантинізм у його декаденсі, коли упав він під напором зелених прапорів пророка, шукав собі пристановища на далекій і холодній півночі.

В немалій мірі причинилася до того ґеоґрафічна і політична ізоляція Московії від західнього світу. Тільки дуже рідко кому пощастило побувати в Московії, приглянутися її звичаям, щасливо вернутися до рідної країни та описати те, що бачив. Для нас цікавий буде голос Зіґісмунда Герберштайна з-під Зальцбурга, спеціяльного амбасадора німецького цісаря до московського царя Івана III, де він дає ось таку характеристику умовин, в яких жила тодішня московська жінка:

> «Жінки багатших людей входили до «терему» зараз після пошлюбної ночі і рідко його опускали, хіба в закритих повозках, аж доки не постарілися і не втратили всієї принади для зальотних чоловіків. В теремах мали вони свої власні вівтарі, там їх відвідували попи, жебраки і блазні. Звідти рядили вони своїми рабинями, там їли, зодягалися і підмальовувалися. Рідко котру з них учили читати, а як це завжди буває в гаремному житті, завжди замішувалися вони в конспірації.
>
> Жінку боярина могли покликати до гостей, щоб вона почастувала їх гостинним трунком. Багато зодягнена в атласи і срібнотканy одіж, перли й намисто, сходила вона вниз по сходах, тримаючи в руці чарку вина, пригублювала її та подавала гостеві. Неначе знак вічної покути тримала вона в руках.
>
> На символ свого права карати жінку, в часі шлюбної церемонії чоловік доторкав її легко бичем, якого опісля вживав уже не з такою легкістю. Він був «грозний», страшний хазяїн у родині, а його воля була законом у хаті».

Не диво, що серед таких умовин впродовж цілого середнєвіччя і до пізніх часів нового віку не стрічаємо в Московщині ні княгині Ольги, ні Марти Борецької, ні Орисі Зависної. Жінка не має власної волі, її життя замкнене поміж теремом і церквою, її аспірації не виходять поза межі жіночих інтриґ.

III.

Виростаючи під тими впливами і в такій духовій атмосфері, московська жінка не мала змоги розвинутися так, як її подруга в інших народів. Тому теж, коли відносини змінилися настільки, що жінка могла відотхнути вільніше і знаходила відвагу переломити соціяльні пересуди, її душа розлилася поза береги втертого віковою традицією русла. Надзвичайна психольогічна різноманітність, неначе шукання себе, несвідома потреба себе виявити — ось що находимо в московській жінці пізнішої доби.

Так, як Достоєвський змалював нам «руского человєка» з його месіянізмом і з новою релігією життя, так Толстой дає нам перекрій жіночої душі московки в ідеалізованому ним образі. Для нього жінка, це свята істота, лагідна і таємнича, делікатний організм, що його нещастя легко може звернути з рівноваги і скинути в безодню. Це до деякої міри неземське сотворіння, що навіть у

найбільшому моральному впадку зберігає в собі відблиск небес. Жінка — це вічна жертва. Жертва природи в першу чергу, жертва своїх нервів, що заставляють її терпіти навіть серед найглибшого щастя, жертва своєї імаґінації, буйної і палючої, жертва кохання, що ніколи її морально не вдоволить.

Одначе, яка б не була болюча її доля, в глибині свого серця криє вона гарячу віру в найвищу справедливість та остаточне очищення.

Це, без сумніву, ідеалізація жінки. Але цей тип не створений тільки в романах Толстоя. Він узятий з життя, хоч може відбиває він у собі, наче в дзеркалі, прагнення бачити московську жінку такою, якою вона не є.

Неначе антиподом ось такої жінки виступає тип, знаний нам з повістей і драм Винниченка, українських мовою, московських проблематикою. Студентка, що проводить ночі з папіроскою в губах на дискусіях про ціль життя, дружина, що не знаходить свого місця в родині і шукає заспокоєння в «чесності з собою», інтелігентка, що спролетаризувалася духово, стратила власне коріння і зависла в повітрі. Правда, часами вона революціонерка. Віддасть життя, як Софія Перовська, чи стане на чолі терористів, як Віра Фіґнер. Але все те — неначе перехідний стан в далекій дорозі до якоїсь незнаної цілі, втікання від сучасности й дійсности у вимріяний світ. Нема стійкости в доброму чи злому, широкий маятниковий рух від добра до зла і навпаки.

IV.

Ось таку московську жінку ми могли бачити і студіювати. Ми могли її хвалити або ганити, вона могла нам бути чужа чи рідна — це неважне. Але ми могли її пізнати і знати, до чого вона здатна, чого по ній сподіватися.

Але чи можемо те сказати про жінку совєтську? Що ми знаємо про неї поза тим, що доходить до нас з цензурованої преси і з поверховних описів совєтської країни її ентузіястів і противників?

Ми маємо змогу довідуватися дещо від тих наших сестер, що самі побували довший чи коротший час у большевицькій суспільній і державній системі і тепер опинилися серед нас і побіч нас. Одначе це, помимо всього страшного духово-нівелюючого впливу большевизму, українки, що в них навіть ціле покоління нелюдського морального тиску не знищить тисячолітнього коріння соняшного і погідного світогляду української Еллади.

Одначе, навіть зберігаючи свій питомий духовий устрій, совєтська жінка, а передусім московська жінка, вплетена між тугі колеса державної машини, затрачує власну рівновагу і йде за силою розгону тієї машини в напрямі, куди її штовхає суспільно-політична система. Дисциплінованість московської півночі і візантийсько-орієнтальна покірливість не піде на прю: свої емоції розснажить радніше в цілковитому підкоренні режимові, в еґзальтації про а не контра системи.

Ми пригадуємо собі з німецьких воєнних звідомлень, як теж і з большевицької пропаґанди, скільки жінок брало активну участь у першій фронтовій лінії, як кулеметчики, обслуга протитанкових і протилітунських гарматок. Оті «флінтенвайбер», з одної сторони, були предметом насміху німецького вояка, з другої, будили неясне і мимовільне почуття респекту. Московські звідомлення дуже часто подавали жіночі назвища, як носіїв орденів та інших воєнних відзначень. Позволимо собі на цьому місці зацитувати уривок з брошури «Жінка в країні рад» М. Луговиківної, виданої 1947 року в Києві заходом «Українського Видавництва Політичної Літератури»:

> «Мільйони жінок у дні війни прийшли на виробництво і безперебійно постачали Червоній Армії зброю і продовольство. Доблесною працею радянські жінки допомогли своїм чоловікам, батькам, братам і синам розгромити німецько-фашистських загарбників . . .
>
> . . . Багато радянських жінок захищали свою соціялістичну Батьківщину зі зброєю в руках. Ідучи пліч-о-пліч з чоловіками в рядах Червоної Армії, в партизанських загонах, вони виявили безприкладну стійкість, хоробрість і героїзм. Інженер-хімік Валерія Хом'якова ще до війни оволоділа складною професією льотчика-винищувача. В червні 1941 року Валерія Хом'якова змінила учбовий літак на бойову машину. Першого «Юнкерса» вона збила під Сталінградом у дні його героїчної оборони.
>
> Радянський народ пишається відважними льотчицями Героями Радянського Союзу Євдокією Носаль, Наталією Меклін, Антоніною Зубковою.
>
> Ніколи не забудуть радянські жінки героїчного подвигу Валерії Гнаровської, яка кинулася зі зв'язкою гранат на «Тигра» і ціною власного життя затримала ворога, що був прорвався через лінію нашої оборони.
>
> Тисячі самовідданих жінок — лікарів, медичних сестер, санітарок рятували життя радянських воїнів на полі бою. Як льотчиці, мінометниці, зв'язківці, водії танків, зенітниці, кулеметниці боролися з ворогом у дні великої вітчизняної війни доблесні радянські дівчата і жінки».

Значить: большевицький режим у своїй воєнній підготові ставить на жінку не тільки як на допоміжну силу в воєнній індустрії та воєнній адміністрації, але як на активну учасницю збройних сил.

До того йшла і далі йде шалена підготова моральна і фізична: «марші фізкультурниць», «дні фізкультури», що їх тільки дуже рідко в уривках совєтських фільмів можна оглядати, дають передсмак переключення на воєнні рейки велетенських жіночих мас, до чого ніколи не буде спроможний демократичний світ.

Один з чужинних дипльоматів розказує про те, як був на обіді в Максима Літвінова-Фінкельштайна, тодішнього міністра закордонних справ Совдепії, і там запізнався з його двома дочками, що якраз вернулися з вправ скоків парашутами. Ось так нажимає кольосальний бюрократичний апарат школу, місця праці, і просто змушує найширші маси населення, а в тому й жіноцтва, бра-

ти участь у мілітарній підготові. На прикладі міністерських дочок стало це ярко перед очима чужому дипльоматові. Але чи розуміє це пересічна людина мільйонових мас суспільства?

Під кличем рівноправности жінок, їхніх однакових життьових шансів нарівні з чоловіками відбувається нечуване досі в історії людського роду наснажування жіночої її половини величезною потенціяльною енергією до використання в підбою світа. Як довго це може витримати нарід — це інша справа. Бо совєтська жінка додатково взяла на себе тягар впівучасти в розбудові воєнного потенціялу разом з чоловіками. Ці перегони йдуть аж до втрати віддиху і треба живучости та витривалости примітивної істоти, щоб дати цьому раду.

Цю жіночу панщину закріплює стаття 112 сталінської конституції:

«Жінці в СССР надаються рівні права з чоловіком у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя».

Ось так під плащиком еманципації жінок та їхнього урівноправнення в політичному, соціяльному й економічному житті проводиться уярмлювання жінки стахановськими правилами і нормами.

Щоб не бути голословними, загляньмо знову до цитованого вже вгорі видання:

«9 лютого 1947 року український народ обрав до складу Верховної Ради УРСР 112 жінок. Серед них заслужений лікар Поліна Радченко, стахановка 4-ої київської взуттєвої фабрики, майстер дільниці Марія Ярмоленко, інженер Зуївської електричної станції Раїсса Харченко, доцент харківського хімічно-технольогічного інституту Парасковія Михайленко . . . Депутатом до Верховної Ради УРСР обрано і другу харків'янку — Олену Ігнатьєву. Вона, дочка робітника, працює бригадиром молодіжної бригади електрозварниць харківського заводу «Серп і молот». Стахановський досвід своєї роботи вона передає молодим робітникам. Серед народніх обранців до Верховної Ради УРСР Федосія Іванілова — керівник однієї з виробничих ділянок Дніпропетровського паровозоремонтного заводу . . .

Обранці народу, жінки-депутати Верховних Рад, місцевих Рад депутатів трудящих, **працювали і працюють для ще більшого зміцнення економічної і військової могутности Радянської держави».**

Таким стає перед нами образ совєтської, отже в першу чергу московської, жінки в освітленні большевицької пропаґанди. Як дуже відбіг він від своєї попередниці з-перед неповна двох поколінь, якої правне становище в суспільстві фіксувалося ось такими постановами закона:

«Дружина мусить коритися свойому чоловікові, як голові сім'ї, ставитись до нього з любов'ю, з шанобою і необмеженим послухом, всіляко годити йому».

(107 стаття X тому «Зводу Законів» Росії).

V.

Коли ми з цього пропаґандивного міражу виберемо посередню лінію правди, доведеться нам зробити ось такі висновки:

1. Велетенська і жахливо консеквентна державно-політична машина з послугами розгалуженого бюрократичного і партійного апарату від кількадесяти літ працює над залученням жінки в індустрійний і воєнний потенціял большевизму.

2. Довготривалий тиск тієї системи із послідовною і до найвищих меж нагрітою пропаґандою позначився великим впливом на психольогію і духову структуру підсовєтської жінки.

Можливо, що ця жінка любитиме не тільки одностайний грюкіт великозаводних машин, але й спів соловейка в місячну ніч; що радітиме новим капелюшиком і нілоновими панчішками, як і її посестра в Парижі чи в Ню Йорку; що її душа прагне так само кохання і материнства, як і в усіх жінок на цілій планеті; що жіночої ніжности та утульного тепла родинного життя не розвіють ні фабричні гудки ні стакато маршу танків і тракторів.

Одначе, коли полчища Джінґісхана рушать на світ, — там буде теж і московська жінка, що з фаталізмом Сходу, з одної, і з заїлістю фанатика, з другої сторони, ітиме пліч-о-пліч з московським мужиком і пролетарем до бою за «матушку-Рассєю». Хто на це примикає очі, хто не хоче цього розуміти — цей тікає від дійсности і пізнасть її тоді, коли буде запізно.

Іван Ганнич

ДЕ ВЕРБИ ПОХИЛІ . . .

Де верби похилі над ставом дрімають,
Де ніжно шепоче стрункий очерет,
Де хвилі сріблясті поля розливають —
Весна там будує зелений намет.

Там пахне чебрець, васильки. А калина
Бруньки розпустила — напухлі, тугі.
Там даль у промінням блакиттю мінлива,
А ніч чарівниця зелених лугів.

Де стиглі колосся шепочуть про ранки,
А роси, як перли злотистих краплин,
Де день синню п'яний, рожеві світанки —
Приємні, мов подих гірських полонин.

На край той лицарський, чарівно-казковий,
Хоч раз подивитись бажав би ще я.
Той край незабутній, той край колисковий,
Моя батьківщина — Вкраїна моя.

Міннеаполіс, 1950 рік.

Т. Лапичак

Політична еміґрація в теорії і практиці

В грудневому (1950) виданні «Самостійної України» була надрукована стаття Ю. Артюшенка: «Українська еміґрація і американський політичний світ». Автор домагається від української нової еміґрації задержання свого характеру і статусу політичности, себто практично задержати за собою політично-державний стан тимчасових бездержавників, апатридів, не приймаючи ніякого чужого горожанства, в тому й американського. Свій погляд автор умотивовує двома оглядами: вірности українській державності, заховуючи свій стан бездержавности, і суверенности та незалежности свого діяння, в першу чергу політичного.

Тема заторкнена Ю. Артюшенком в своїй теорії може проста і зрозуміла, але життєва практика насуває так багато застережень і комплікацій, що реалізуючи вимоги автора згаданої статті, можна наткнутися не тільки на багато труднощів і перешкод, але і на шкоди, які можуть виникнути з доґматичного, нерозважного і безрозбірного її реалізування.

Автор має слушність в своїй вимозі задержати політичний характер нашої нової еміґрації, бо дійсно, одною з цілей (не говорю вже про причини) виникнення нової еміґрації була вимога рятувати політичну акцію, ідею політичної боротьби перед загрозою зникнення, принайменше офіційного, внутрішнього виеміґрування, здушення умовинами ворожої окупації. Нарід, що бореться за своє політичне визволення мусить мати свою політичну еміґрацію, що була б речником його політичної боротьби і змагань, що приєднувала б нам політичних союзників, приятелів, помічників, що створювала б запілля для політичної боротьби, що розбудовувала б наші духові і ідейні вартості, що створювала б матеріяльні бази для підсилювання певних революційних, визвольницьких процесів і акцій. Все те є правда і щодо того не можна і не варто сперечатися.

Але, висуваючи таку тему, автор рівночасно допускається певних недоговорень і недокладностей у її формулюванні, як рівнож певних невірностей і неточностей опису її складного механізму.

В першій мірі автор не робить різниці у виборі складу політичної еміґрації. У його розумінні ціла еміґрація, так як вона зараз виглядає, повинна зберегти своє політичне положення, при чому в розумінні політичности вміщається обов'язок зберегти свою бездержавність і недопускаємість прийняти чуже горожанство. На нашу думку така вимога — і нездійснима, і шкідлива. Нездійснима вона з того погляду, що умовини економічні і правні змушують більшість еміґрантів шукати правного свого оформлення, прийняти горожанство тої держави, на терені якої вони знаходяться, щоби в той спосіб створити собі кращі умовини для свого матеріяльного, професійного і товариського життя. Це зовсім і не диво, бо людина живе і живе гадає, і цілком зрозуміло, що асиміляційні, навіть технічні, якщо не духові, чинники поволі ділають і змушують забувати за рідну землю і відвертати очі від минувшини, а спрямовувати їх в будуччину. Коли зважити, що пересічний матеріял під морально-національним оглядом нашої еміґрації не все є найвищої якости, що еміґрували не лише політичні провідники, не лише люди суспільно-політично вироблені, але в більшій мірі еміґрували поголовно всі люди, селяни, робітники, ремісники, інтеліґенти, багато з них зовсім в політичній роботі ані не заанґажовані, ані не зацікавлені, то трудно домогтись вимоги, щоби вони всі зберегли своє політичне обличчя на еміґрації, не маючи його ніколи на рідних землях. Те, що вони опинилися жертвами політичних відносин, ще не робить їх політичною еміґрацією. Політична еміґрація — це ті люди, що свідомо, тільки з політичних мотивів, з плянами політичної такої чи іншої акції, з політичними завданнями, опустили рідні землі і подались на еміґрацію, щоби там вести і продовжувати свою політичну роботу, ясно усвідомлену, ясно спрямовану. Того про загал еміґрації сказати не можна і коли міряти тими категоріями загал еміґрації, то процент свідомої політичної верстви серед неї не буде виносити більше як 20 відсотків. Отже вже з того пункту вимога Ю. Артюшенка не може бути спрямована до цілої еміґрації, але в найкращому випадку до її 20 процентів.

Але і тих 20 проц. не може остатись політичними еміґрантами в розумінні Ю. Артюшенка без застережень. Як було сказано, людина живе крім національного романтизму, ще своїм широким і глибоким духовим життям, в головному — своїм професійним життям, своїм товариським життям і т. д. Уявім собі положення, напр., лікаря, що послухає ради Ю. Артюшенка, відкине можливість прийняти американське горожанство, щоби ніби не стратити своєї «політичности», в наслідку чого не дістане права на лікарську працю, на лікарську практику, не може дістатися до лікарських товариств, не може брати участи в професійному житті так науковому, як і зарібковому, не буде мати легкого доступу до товариського життя лікарів, а мусить оставатися хіба фізичним робітником. Перспектива така може не буде турбувати категорію т. зв. професійних революціонерів, людей, що ніколи не мали і не хочуть мати якогось окресленого звання, фаху, що нічого конструктивного робити і продукувати не вміють, і не хочуть, що ніколи нічого конкретного не робили, крім т. зв. «політики» і то конспіраційної, себто такої, що про неї суспільність нічого не може знати і довідатись (хоча розвідки всіх ворогів мають про неї прекрасні інформації). І то не можна твердити, що всіх професійних революціонерів задовольнятиме така безперспективність, хіба може найбільше «принципових» з них, себто найбільше заскорузлих, доґматичних, доктринерських, що на

практиці означає — найбільше нездарних і нежиттєвих, та рівночасно найбільше забріханих і неправдивих. Але така перспектива не може задовольнити нікого, хто хоче рости, йти вперед, а не засніджуватися і нидіти.

Отже, вимогу Ю. Артюшенка ставити можна не до всіх політичних еміґрантів, але тільки до якоїсь їх певної частини. Слабість теорії Ю. Артюшенка полягає саме в тому, що він не вмів точно відрізнити і виокремити тої групи, що повинна і може залишитися політичною еміґрацією, узгляднюючи його власні вимоги розуміння її характеру. Тою групою повинні бути люди, що стоять в проводах політичних наших груп та національно-державного центру. При тому треба зазначити, що група ця повинна бути обмежена до незвичайно вузького кола, бо вартість її характеру політичности умовна, в практичному розумінні радше символічна, чим реальна. Вона не міряється кількістю осіб, але якістю ідей, позицій і цілей, які вони репрезентують, за них боряться і самі її творять.

Це останнє ствердження постараємось умотивувати. Найкраще це зроблять приклади. Коли повстала нова держава Ізраїла, на першого її президента покликано Хаїма Вайцмана, людину, що була американським горожанином, не тільки з документів, але і зі своєї життєвої історії, що не тільки не вродилась в Палестині, але там ніколи не жила. Та це не перешкаджало жидам віддати йому найвищу гідність в своїй вільній державі. Польський президент Мосьціцкий був рівночасно горожанином швайцарським, а багато французьких і німецьких політичних діячів мали пашпорти чужих держав. Чи це їм в чомусь перешкаджало?

В арґументації прихильників «політичности» еміґрації чується часто, хоча про те Ю. Артюшенко не згадує, що вимога задержати бездержавність диктована є тим, що на випадок війни чи революції в Україні, американське горожанство перешкаджатиме тим «ідеалістам», що хотіли б вступити до української армії, зробити це реально, тоді коли бездержавники — дійсні політичні еміґранти — зможуть це зробити без перешкоди. Думаємо, що така арґументація не відповідає правді. Адже ми читаємо сьогодні, що багато шведів, що перебували тут в Америці ціле життя, повертається на старість до своєї батьківщини, резиґнуючи з узисканого американського горожанства, щоби рештки свого життя спокійно провести на землі своїх батьків і свого уродження. Коли прийде відповідний момент, в якому буде творитися українська армія, а це, думаємо, статися може тільки на випадок війни і то війни з СССР, наївним є думати, що Америка перешкаджатиме українцям повертати до своєї батьківщини, коли вони матимуть охоту вступити до української армії, що боротися буде проти спільного нашого ворога. Адже вона знатиме, що українці в українській армії зроблять більше для справи побіди над большевиками, де вони будуть боротися з охотою, з фанатизмом, ніж вони це зроблять, будучи американськими горожанами.

Другим арґументом, що висувають оборонці політичности еміґрації є те, що, мовляв, тільки політична еміґрація може належно заступати і боротися за наші ідеали, не будучи звязаною державною присягою. І тут непорозуміння. Саме різниця демократії і тоталізму полягає в тому, що демократія ґарантує кожному свободу переконання, визнання ідей і орієнтацій, не примушуючи і не забороняючи нікому зрікатися його ідей чи визнавати ідеї йому ворожі. Я собі не уявляю такої ситуації, щоби голошення ідеї українського державного визволення і усамостійнення могло колинебудь, навіть не в часі війни з СССР, але в часі найбільш приязних з СССР стосунків, бути трактоване як нельояльність супроти Америки та бути заборонене законом чи адміністраційними розпорядками.

А тепер подивімся на справу з другої сторони медалі. Чи дійсно, щоби бути добрим українським патріотом, щоби належно вести політичну роботу і тим належно причинитися до справи політичного визволення нашого народу, треба зачовати свою бездержавність і відкинути прийняття чужої державности? Зробім мале порівнання. Проф. Добрянський — голова УКК є американським горожанином, пан Іван Вовчук — ні (і правдоподобно ним не буде, бо як собі пригадуємо з його попередніх промов в Европі, він мало що не національними зрадниками назвав тих, що скорше від нього дістали афідавіт і мали щастя виїхати до ЗДА). Думаємо, що для справи політичного визволення України проф. Добрянський зробив і робить далеко, непомірно далеко більше ніж зробив і робить пан Іван Вовчук. Свідчення професора Добрянського перед сенатською Комісією, його документовання матеріялами, фактами, свідками, числами про народовбивство переконало краще тих, що їх треба переконати, ніж демагогічні промови багатьох політичних еміґрантів. Умовини в ЗДА абсолютно нікому не перешкаджають вести політичну роботу, а успіх такої роботи не буде залежати від того, чи її веде американський горожанин, чи принциповий бездержавник, але успіх її буде залежати від її характеру, солідности, розсудливости, серіозности. Можна навіть сказати, що, коли ходить про терен політичної діяльности в ЗДА, все будуть мати кращий успіх горожани чим бездержавники, бо їх скорше вислухають, краще розумітимуть і старатиcьмуть розуміти американські політичні чинники. Горожани Америки ділають і поступають в своїй власній державі, тут вони мають голос, тут їх право; політичні ж еміґранти, як гості, мусять бути обмежені так у сміливості, засягу і тоні своїх домагань, як і взагалі у цілому своєму поведенні. Зрозуміло ж, що вільно горожанові, господареві власної хати, того не вільно гостеві.

Нам скажуть, що приймаючи американське горожанство, ми тратимо свою національну і державну суверенність. Формально — так, але не істотно. Чи втратила свою національну і державну суверенність та група американських сенаторів ірляндського походження, що противилась фінансовій допомозі Англії тому, що Англія окупує північну частину Ірляндії, і що вимагала прилучення тої частини до Ірляндії заки Америка дасть допомогу Англії? Або, чи стратили свою

національну суверенність ті американські політики жидівського походження, що в моменті проголошення незалежности держави Ізраїля поспішили молодій державі з політичною, матеріяльною і моральною допомогою, далеко ще до того, заки жидівську справу визнали державні чи міждержавні чинники?

Справа не в страті суверенности, обмежености з боку американських державних чинників. Адже ж офіційна програма політики Америки полягає в тому, щоби підпирати рухи свободи, звільнення з тиранії і поневолення. Справа в нашій власній питомій вазі. Можна бо бути ціле життя бездержавником, не прийняти ніякого горожанства, залишитись на словах «вірним» українській державі (в символі), але практично тій державі і для тої держави нічого не зробити, а часто навпаки — бути тягарем і галапасом на тілі суспільности, претендуючи на досмертну ренту, чи суспільний етат, маючи до того не леґітимацію своєї активної праці, конкретного вкладу у визвольну боротьбу, але лише свою урочну і фальшиво поняту «політичність», Мовляв, я політичний еміґрант — і українська суспільність мусить мною дорожити і мене вдержувати.

Тому і проблема лежить не в тій площині. Ю. Артюшенко може мав добрі наміри, але не належно їх спрецизував і висловив, уточнив і окреслив. Нам треба політичної еміґрації, але політичність еміґрації підкреслювати не тим, що вона не прийме чужого державного пашпорту, а тим, що вона буде діяти, боротися, змагатися, працювати, поступати і жити як політична еміґрація. Її праця буде носити пятно політичної боротьби, не загумінковости, не партикуляризму, не дрібної амібіційности і парафіяльщини, але вона буде позначена все і всюди, за всіх обставин, горячим горінням любови до нашого поневоленого народу і прометеївським змаганням до визволення того народу з ворожої окупації. Це, і тільки це, визначатиме політичний характер нашої еміґрації і такий її характер більше поможе справі визволення України, чим відкинення усією еміґрацією прийняття американського пашпорту, але рівночасно і засклеплення в дальшому її примітивизмі, пасивності, загумінковості, релігійній нетолеранції, партійництві, пораженстві і провінціоналізмі.

Звідси практичні висновки. Не аґітуючи в ніякому разі за тим, щоби масово і то якнайскорше спішити до натуралізаційних урядів (бо і така акція має в собі щось ненатурального, штучного, а тим і шкідливого), ми змагаймо іншим шляхом підкреслювати свою політичність і політичний характер. Вступаймо в члени організацій, що ставлять собі ціллю політичну працю; уряджуймо політичні акції, віча, демонстрації, збірки, реферати; видаваймо політичні публікації; розбудовуймо під кутом політичним свою науку на еміґрації, свою систему виховання і вишколу; організуймо свої фінансові засоби; поширюймо свої політичні впливи серед урядових і неурядових чинників; завойовуймо політично публичну опінію щодо питань України і її визволення; творім сильний визвольний фонд; договорімся врешті про один спільний політичний фронт усіх українців на світі, без огляду на те, чи вони в Азії, Америці, Австралії, Европі чи Африці; знесім внутрішні наші кордони, що проходять через релігійні, дісцезійні, реґіональні, групові, партійні, станові, персональні, чи земляцькі межі, — а тоді ми найкраще підкреслимо свій п о л і т и ч н и й характер.

А коли прийде хвилина, що наших сил і осіб буде потребувати українська армія чи українська держава, не журімся: правдиві патріоти знайдуть шлях і дорогу, щоби в час дістатися на належне місце. Між ними не бракне тих, що мають сьогодні папери американського горожанства. Коли судити по моральній вартості тих українців, що їх ми стрінули тут на вільній землі Вашінґтона, коли ми тут приїхали, то можем бути певним, що їх буде багато. Треба боятися, що може їх бути більше як тих, що щойно приїхали і, хоча не хочуть приймати американського пашпорту, але купують вже собі американські авта, американські хати, відчиняють американське конто в банку і в відповідному моменті все знайдуть причину, щоб приїхати там, де треба, найпізніше — мовляв, були перешкоди. А підстави до такого остраху є великі, порівнюючи хочби жертвенність на національні цілі тих, що носять в кишені американські пашпорти і тих, що присягли бути професійними революціонерами і бездержавниками.

Д-р М. Андрусяк
професор історії України на УВУ

Назва „Україна"

VI. ПРОФ. ДЖОРДЖ В. СИМПСОН ПРО НАЗВИ «РУСЬ», «РОСІЯ» Й «УКРАЇНА»

У виданнях винипезької української Вільної Академії Наук появився в анґлійській мові нарис канадійського славіста Джорджа В. Симпсона про назви «Русь», «Росія» й «Україна» та їх історичну основу. Цей нарис переповів на сторінках тижневого анґлійського видання джерзісітської «Свободи» (з 18 і 26 грудня 1950 р., ч. 51 і 52 та з 2 і 3 січня 1951, ч. 1—2) Павло Юзик. Щодо походження назви «Україна» Симпсон подає про дві суперечні версії у її вияснюванні: одну випровадити слово від «краю» в значенні країни або околиці, очевидно, дещо перекручено, бо назву «Україна» випроваджується безпосередньо від слова «країна», а не «край», що зрештою Симпсон формулює нижче так: «Українські етимологісти виводять отже цю назву від «край» або «країна», але звязують її з праславянським «крайон», «кроїти», або «краяти» в значенні різати або ділити. Її пер-

вісне значення згідно з цими вченими було: «Країну поділено на земельну власність і на роди або країна, яку племя вважало як «вирізану» з «святої землі» як свою приватну власність й володіння». Ясно, що тут Симпсон обмежується до інтерпретації на свій лад вияснювання проф. Р. Смаль-Стоцького, про наведені мною акти з карпато-українського терену про походження назви «Україна» від «країна» він нічого не знає. Другу версію формулує Симпсон так, що префікс «у» означає пограниччя або кордонний простір старої Київської Руси. Неправильно, бо тільки в польській мові «у краю» означає «на краю землі», в українській мові значення прийменників «у», «в», «ві», «уві» є тотожне «у краю» і «в краю» значить у середині країни.

Щодо назви «Русь» то у свойому вияснюванні Симпсон іде за хибним вияснюванням Шереха в «Енциклопедії Українознавства» (с. 13), начебто вперше царгородський патріярх на початку XIV с. назвав «Великою Руссю» Московщину, а «Малою Руссю» — Україну, коли цей патріярх в дійсності назвав «Великою Руссю» київську митрополію, «Малою Руссю» — галицьку і відтак галицько-волинський князь Болеслав-Юрій II Тройденович назвав свою державу «Малою Руссю». Щойно від переяславської угоди московські царі почали вживати термінів «Велика» і «Мала Русь» в значенні, яке подають Шерех і Симпсон.

Цим закінчую свій огляд походження й історичного розвитку назви «Україна» і зазначую, що редакція «Енциклопедії Українознавства», приймаючи «окраїнну» теорію походження назви «Україна» Яр. Рудницького, а відкидаючи правильне вияснювання проф. Січинським і мною, записала себе в історії української науки так, як записав себе в історії цензор Венедикт Левицький, що сконфіскував альманахи «Руської Трійці», «Зорю» і «Русалку Дністрову».

РЕЦЕНЗІЇ

Мазепа та його доба

Збірник І. Українська Вільна Академія Наук, Серія: українська історія. Накладом Т-ва Прихильників УВАН, Авґсбурґ 1949. Ч. І. Б. Крупницький: **Мазепа в світлі психологічної методи,** 8⁰ стор.; ч. ІІ. Олександер Оглоблин: **Нові матеріяли до історії повстання Петра Іваненка (Петрика),** 8⁰ 14 стор.; Ч. ІІІ. Н. Полонська-Василенко: **Палій та Мазепа,** 8⁰ 15 стор.

Др. Борис Крупницький передрукує тут свій давніший нарис, друкований раніше в останніх числах віденських «Краківських Вістей» (березень—квітень 1945), не зазначуючи того цілком. На вступі подає він оцінку монографії Миколи Костомарова про Мазепу, в якій — на його думку — цей історик послуговувався... «методою однобічного й поверхового психологізму». Обосновує це цитатом з Дмитра Дорошенка, що «Костомаров писав свою працю саме тоді, коли заходився був примирити російський уряд з українським рухом, стараючися довести, ніби український рух не має в собі ніяких змагань до політичного сепаратизму, та що домагання українців зводяться виключно до заведення української мови до народніх шкіл та свободи творення українського письменства для народньої освіти, отже, і монографія про Мазепу мала довести, що політичний сепаратизм був чужий українському народові, що діло Мазепи було лиш індивідуальним вчинком, який не знайшов собі жадного ґрунту на Україні, як нема, мовляв, цього ґрунту для сепаратизму й в нинішні часи». Таке твердження Д. Дорошенка суперечить тому, як він — за словами його біографа проф. Леоніда Білецького (Вид. УВАН), Серія: Українські Вчені, ч. 1, Вінніпеґ, 1949, с. 20), в своїй монографії про Костомарова (Київ 1920)—«талановито змалює постать цього видатного діяча України, його політичний та історичний світогляд, як українського державника, народника, артиста-історика, що найтяжчі й найсухіші проблеми української історії умів мальовничо оживлювати, що вони самі за себе промовляли не тільки до розуму читача, але й до його серця». На ділі Костомарів писав свою монографію про Мазепу не ради примирення російського уряду з сучасним українським рухом, тільки як дослідник, що не охопив гетьманової культурної діяльности, яка заважила також на його політиці, і тому не міг позбутися впливу російської історіографії, яка за пашквілями малювала Мазепу як польського шляхтича; до того причинялося те, що Костомарів як народник був більше прихильником народніх мас, як їх керівників та етнографічний матеріял, якому Костомарів давав перевагу над документальними джерелами, не представляв Мазепи в корисному світлі. Тимто Мазепа Костомарова не є навіть речником політичного сепаратизму України, бо він нібито хоче проміняти її за полоцько-витебське ленне князівство, що було неймовірне, бо на заміну воєвідств з мирним білоруським населенням за буйну козацьку Україну не годився б польский король.

Зате правильне є помічення Крупницького про вплив шведського історика Фрикселя на Костомарова та останнього навідворот на шведського історика Е. Карльсона. Оба ці шведські історики, подібно як і автор шведської монографії про Мазепу А. Єнзен (1909), представили нашого гетьмана як крайнього еґоїста. Їх означує Крупницький як представників старшої школи в шведській історіографії, що трималася психоло-

гічної методи в оцінці Мазепи. В противенстві до них історики нової шведської школи Галлендорф і Штиллє змагали до об'єктивізму на основі історичних фактів, але вони згадували про діяльність Мазепи тільки побіжно.

З черги відмічує Крупницький психологізм в монографіях українських авторів Ф. Уманця і І. Борщака, які старалися змалювати характер Мазепи позитивно, але в яких — на його думку— зайшла помилка тому, що в них домінує психологічна мотивація, а цим саме «грішить модерна біографічна школа, що призвичаїлася в імпресіоністичний спосіб вимальовувати історичних діячів.» До представників цієї школи зараховує Крупницький Борщака. Проте сам він не вважає, що об'єктивісти повинні виректися психологізму, бо «бувають обставини, коли говорить залізна логіка подій». Тимто і він старається психологічною методою «виправдати» льояльність Мазепи супроти Москви в часі повстання донців під проводом Булавіна та арештування ним Палія, прихильника прилучення Правобережжя з гетьманщиною, замість з ним далі співпрацювати. В першому випадку — на думку Крупницького — «над Мазепою панував примус ситуації, створеної не в малій мірі денунціяцією Кочубея і Іскри». Щодо справи арештування Палія Мазепою в 1704 р., то Крупницький не погоджується з поглядами Костомарова та Володимира Антоновича, що «Мазепа був репрезентантом старшинських кіл Гетьманщини, в той час як за Палієм стояла народна маса», «але — пише він далі — вже М. Андрусяк в своїй монографії: «Мазепа і Правобережна Україна» (дійсний наголовок: «Мазепа і Правобережжя») (1938) відійшов від цих персонально-психологічних мотивів, хоч з його арґументацією не можна зовсім погодитися. Крупницький не пише, тільки сам обосновує цей арешт звязками Палія з польськими шведофілами Любомирськими, на що я вперше звернув увагу у вище названій своїй праці та повторюю це в «Історії козаччини» (курс викладів на УВУ, Мюнхен 1946, с. 128—9) на основі джерельних вісток. Отже моєї арґументації Крупницький не збиває, тільки сам приймає, доціплюючи до виводів попередних дослідників тільки поезійні свої фрази: «Щоби провести свою лінію між московською Сціллою та польською Харибдою та закріпити Правобережжя за гетьманатом, треба було дуже обережної і зручної дипломатії, а передусім треба було взяти справу у власні руки, не оглядатися ні на кого», коли й сам Крупницький признає, що гетьман мусів оглядатися на становище Москви. Як при окупації й адміністрації Правобережжя «особливо супроти поляків гетьман мусів робити вигляд, ніби його Правобережна Україна як така зовсім не дуже цікавить»? Для поляків було все одно, чи Палій, чи Мазепа адмініструє Правобережжям. Вкінці не виключає Крупницький арґументації Костомарова й Антоновича, яку знов закінчує словами своєї «психологічної методи»: «і тут певний примус для Мазепи існував». Врешті займається Крупницький проблемою переходу Мазепи на шведський бік, признає, що «сучасна (має бути: «сьогочасна) українська історіографія» оцінює цей його крок як державно-політичну акцію, а не еґоїзм гетьмана, що він і сам обосновує ще й цитатою із звіту сучасного Мазепі англійського посла в Москві Вітворта (чи не радше В а й т в е р с а?). Позатим повторяє думки попередних дослідників і, щоби виправдати наголовок своєї брошури «в світлі психологічної методи», кінчить її голословними фразами: «Психологія і логіка подають собі руки . . . в комбінації примусу і власної ініціятиви».

В свойому причинку Олександер Оглоблин наводить матеріяли для обоснуваня своїх тверджень з 1929 р., мовбито сам Мазепа інспірував повстання Петрика в 1692 р. і полемізує головно зі мною тому, що я в своїх викладах «Історії Козаччини» на УВУ в Мюнхені, виключив усяку можливість, щоб гетьман був промотором повстання звернeного проти нього. Оглоблин, не зважаючи на цю суперечність, тратить взагалі логіку в своїх міркуваннях, коли вважає, що моє критичне ставлення до його концепції інспірування Мазепою Петрика до повстання суперечить тому, що я написав в огляді української історіографії в 1939 р. про тенденцію праці Оглоблина про Петрика, який вийшов в його дослідах «речником незалежної української держави, а не, як у давнішій історіографії — речником інтересів запорізької черні». Адже інакше я й тепер не буду реферувати тенденції дослідів Оглоблина, очевидно заперечуючи те, щоби Петрика Мазепа намовив до повстання проти нього. Але в своїй полеміці зі мною Оглоблин забувається, коли пише: «Оцінка Петрикового руху в новітній праці д-ра Андрусяка щільно повязана з його концепцією діяльности гетьмана Мазепи, автономічний характер якої перед 1705 роком д-р Андрусяк рішуче заперечує» і відсилає в примітці: «Див. М. Андрусяк, Лицем до історичної дійсности! (До причин неувінчанности українських державних змагань). — Альманах «Наступ». Ідеологічно-історичний збірник, І, Прага, 1941, ст. 94—95). Цитати з моєї статті на доказ свойого твердження Оглоблин не подає, бо в дійсності я там не заперечую автономічного характеру діяльности Мазепи перед 1705 р., тільки так як у всіх моїх історичних працях виключаю можливість Мазепиної думки про зрив проти Москви перед цим роком, що так само приймає Крупницький в «Енциклопедії Українознавства» (зш. 6, с. 455). Закидаючи мені безпідставно заперечування мною «автономічного характеру» діяльности Мазепи перед 1705 р., Оглоблин поступає так, як ті «Критики», про яких читаємо в часописі редагованім людиною, що прожила так само як він під совєтами до осені 1941 р., що їхня «критика», добре відома всім, хто жив під совєтами й читав тамтешню пресу або слухав виступи усяких 105 процентних «совєтських людей» чи «безпартійних більшовиків» на всіляких зборах підчас «чисток», на яких різні мастаки вміли читати і з величезним обуренням критикувати — громити навіть ті думки, що їх їхні жертви ніде не висловлювали, але які, за твердженням цих «критиків» о б о в я з к о в о мали гніздитися в головах об'єктів їхнього нападу . . .» (Дм. С—вій: «Зловісні тіні від підозрілих постатей», «Наш Вік», Торонто 23. IX, 1950, ч. 37). Бо в демократичному світі в публі-

цистиці, а тим більше в науці сумлінний автор може робити докори іншому тільки на основі докладної цитати оспорюваного ним тексту!

Оглоблин обурюється на мене, що я в «Історії Козаччини» написав, що «акція Петрика була водою на московський млин», бо, мовляв, «як спромігся д-р Андрусяк яскраво антимосковський рух Петрика скерувати «на московський млин» — це секрет його наукової методи». Цей «секрет» міг виявити навіть сам Оглоблин, якщоб він був проаналізував докладно текст наведеного ним листа Київського полковника Константина Мокієвського до Мазепи. Там згадується як інспіратор Петрикового повстання гадяцький полковник Михайло Самойлович, що був близьким родичем попереднього гетьмана Івана Самойловича, разом з московським воєводою князем Василем Ґоліцином підшукав і вислав до польського короля Яна III Собєського і львівського православного єпископа Йосифа Шумлянського якогось бродячого ченця Соломона з фальшивими листами від імені Мазепи, якими спонукав необачного львівського владику вислати до гетьмана шляхтича Домарадського розвідатися, чи він справді думає зірвати з Москвою та з'єднатися з польською речипосполитою. Але Мазепа, якому попадали в руки часто пасквілі, в яких його вороги представляли його як польського шляхтича, зорієнтувався, що має до діла з інтриґою проти нього й вислав Домарадського разом з листом Шумлянського до Москви, чим довів свою вірність цареві, який у березні 1690 р. одержав також від ворогів гетьмана донос, начебто Мазепа у спілці з Шумлянським затівав загладу цареві. Отже у звязку з цією інтриґою Ґоліцина гадяцький полковник Михайло Самойлович підбурив Петрика до повстання проти гетьмана і тимто навіть не можна вважати його за речника проти гетьманської «активної опозиції з боку полтавської старшини» — як це вважає Б. Крупницький в «Енциклопедії Українознавства» (Мюнхен 1950, зш. 6, с. 453), тільки несвідомим знаряддям у руках Ґоліцина, що не перебирав засобами, щоб позбутися Мазепи, який здобув собі у царя більше довірря від нього. Безперечно Петрик, що з Гадяча поїхав до полтавського полковника Федора Жученка, перед ним як своїм свояком мусів похвалитися з свого наміру. Можливе, що і Кочубей знав про намір Петрика, що теж доводився йому свояком, але ледви цей багатир у тому часі ґенеральний писар часто наказний гетьман і гетьманський кум (Мазепа був хресним батьком Мотрі) міг мріяти про кращу кар'єру при плянованім Петриком протигетьманськім повстанні, ніж при Мазепі. Правда останній спершу підозрівав Кочубея в спілці з Петриком, про що він згадував пізніше в наведеному Оглоблином листі до Меншікова у звязку з доносом Кочубея і Іскри до нього. Але треба взяти під увагу, що Мазепа писав це під враженням доносу і тимто прибільшував причасність Кочубея до Петрикового руху, про що говорили широко на Україні в 1691 р. — як виходить з оповідання Юрія Харевича. Але не треба забувати, що й Кочубеєві в тому часі завидували його першенства в Мазепи, з яким він був знайомим від часів їхньої служби в гетьмана Петра Дорошенка. Те, що Самійло Величко, на якого покликується Оглоблин, уважає Мазепу причетним до акції Петрика, то цілком зрозуміле, бо цей літописець писав у часі московської анатеми на Мазепу, коли гетьманові приписувано без розбору всі протимосковські затії на Україні і всі доноси й пасквілі на нього без огляду на їх суперечність з діяльністю гетьмана уважано за правдиві. А втім Величко подавав у своєму літописі також фальсифікати, про що знають автори нарису української історіографії в «Енциклопедії Українознавства» (зш. 5—6, с. 398), Д. Дорошенко і О. Оглоблин, але останній в своїх дослідах над Мазепиною добою губиться в суперечностях більше ніж козацький літописець XVII—XVIII ст. Про це можна довідатися з цитатів з праць Оглоблина, зіставлених Романом Млиновецьким (Історія українського народу, Нариси з політичної історії, Видавництво «Українська Наукова Бібліотека», Мюнхен 1946, с. 300—302).

Останнім розділом «Нових матеріялів» Оглоблина є його дискусія з д-ром Б. Крупницьким у справі співпраці між Петриком та Орликом на еміґрації; з матеріялів виходить, що слушність має Крупницький: для Петрика в Дубосарах Орлик був небажаний у Бендерах і тільки тут слід справити неточне означення положення цих міст: «Дубосари лежать на Дністрі, — як пише К. — вище Бендер».

У нарисі «Палій та Мазепа» обстоює Н. Василенко-Полонська лівобережне походження Палія на основі судового акту про «отчистий гай» над річкою Сорокою, якого власником був мешканець Борзки Федір Филипович, роджений брат Семена Палія. На мою думку це не перечить переходові батька Палія в добі Хмельниччини чи Руїни родом з дорослими синами з правобережної Паволочі до лівобережної Борзки, де він набув і той гай. Бо цікавий є факт, що навіть Мазепа, який називав себе по-батькові Степановичем, ніколи не називав Палія Филиповичем, а Палій як полковник правобічних козаків у 1683 р. називається тільки Семеном. Це привело М. Возняка й мене до здогадного утотожнювання Палія з полковником Семеном ще в Дорошенкових козаках, серед яких виступає він на однім акті в томській мові, де підпис полковника Семена був по свідченням дослідника авторства літопису Самовидця негарний. Очевидно, що згодом Палій як полковник міг виправити своє письмо. Те, що Палій писав до московського воєводи Ромодановського про його звільнення козаками з томської вязниці не суперечить листові короля Яна III Собеського, який потребуючи козаків до війни з турками й татарами на їх прохання випустив на волю увязненого Палія, що ввесь час зміряв до присднання Правобережжя до гетьманщини. Позатим Н. Василенко-Полонська переповідає тільки те, що подали інші історики перед нею.

Д-р Микола Андрусяк.

Кадри наших днів

ЯКИЙ ШЛЯХ ДО ПОБІДИ?

В останньому часі багато пишеться і говориться про дороги і засоби, які ведуть і можуть вести до того, щоби встоятися перед загрозою всесвітньої змови московського большевизму. Перший етап перейдено. В ньому треба було перейти тяжку і дорогу науку за пізнання правди, розпізнання справжнього обличчя тих, що чигають на чужу власність і щастя. Здається, що вже ніхто себе не дурить злудними надіями, що вдасться врятувати т. зв. мир, себто, що можна буде уникнути збройного зудару з большевицьким імперіялізмом, або зберегти свій стан посідання без страти. Вже всім аж надто очевидно, що хочуть і до чого змагають большевицькі кремлівські володарі, і що немає вже ніякого способу відвести їх від їхнього заміру. Кості кинені і треба виходити на позиції.

Але коли серед дипломатичних і політичних правлячих кругів сьогоднішнього демократичного світу, зачинає перемагати думка про неминучість збройної розправи з Москвою, на разі все ще неясними і нез'ясованими остаються концепції оборони. Головна проблема, що належить робити, щоби не впасти жертвою московського молоха, все ще туманна, неусвідомлена, мрячна і повна противорічностей. Одні шукають рятунку в ізоляціонізмі, інші в атомовій бомбі, ще ін. в вірі в історичну справедливість, але мало є таких, які мають реальний, правдивий, та вірний погляд на положення в світі і знають, де властиво спочивають коріні і можливости побіди.

Знаменним під тим оглядом треба вважати в останньому часі голос Гарольда Е. Стассена, колишнього кандидата на президента ЗДА з рамени республіканської партії, а теперішнього президента Пенсильванського Університету. Ми не погоджуємося з усіми поглядами Гарольда Стассена, ані не підносимо останній його погляд тому, що його висловлює приклонник республіканської партії, в загальному в своїх поглядах на міжнародні відносини ще більше віддаленої від правди, як партія демократична, (так, напр., вважаємо наївною його віру в успіх розмов зі самим Сталіним, нібито можна кремлівського диктатора переконати, що він знаходиться на фальшивій дорозі). Але мусимо підкреслити реальність і правдивість його поглядів, які він висловив недавно у промові через радіо з Вашинґтону. Його промова важна і замітна тим, що він вперше з політичних кругів поставив ясно і виразно потребу і конечність ідеологічної і політичної програми в боротьбі з большевицьким імперіялізмом, як запоруку успіху тої боротьби.

Стассен вперше підкреслив конечність встановлення загального принципу права на самостійність усіх народів, що їх поневолює Москва. Він домагається визнання в першій мірі права на самостійність України, потім інших народів, як Польщі, Румунії, Болгарії, Чехословаччини, Мадярщини, Балтійських держав і усіх народів, що змагають до самостійности. Стассен домагається допомоги не тільки народам, що їм большевизм загрожує (Франції, Англії, Бельгії, Норвегії, Швеції і т. д.) але і тим народам, що вже впали жертвою московського загарбництва і сьогодні змагаються зі збросю в руках проти Москви. Ще дальше, Стассен домагається визнання політичних і економічних прав для народів Азії і Африки, допомогти їм здійснити їх змагання до самостійности і тим відібрати большевикам їх атут в боротьбі проти демократій Заходу. Стассен, вкінці, домагається, щоби дати допомогу військову і матеріяльну повстанським силам, що внутрі Совєтського Союзу ведуть нерівну але геройську боротьбу з сталінським режимом.

Та найважнішим, що домагається Стассен, — це проголошення основного клича і засад політики Заходу. Ним має бути: Пошанування прав на самостійність кожного народу, що до неї змагає. Свобода є тотальна і одна, і немає ніяких виїмків. А тому зовсім слушним є домагання самостійности для України (як далекою є вимога Стассена від офіціяльної політики теперішнього департаменту закордонних справ ЗДА, який заявив, що акція і пропаганда української еміґрації за самостійність суперечить міжнародній політиці ЗДА) і інших поневолених Москвою народів; звільнення всіх політичних в'язнів з тюрем, концентраційних таборів, заслання і таборів примусової праці в Совєтському Союзі; віддання землі на власність і користування селянам, отже звільнення їх з колгоспного ярма, щоби вони знова стали самостійними господарями на власній землі; запевнення кожній людині права молитися до свого Бога і визнавати його згідно з своєю вільною і непримушеною волею, а не наказаною з Москви; запевнення робітникам права на організування в професійні союзи і оборони своїх прав перед визиском так державного, як і приватного капіталізму.

Тези Стассена становлять перелім в політичному думанні американської відповідальної за долю своєї держави, народу і світу політичної провідної верстви. Вони є ще далекі від того, щоби їх визнавали і зрозуміли офіційні керівники політики ЗДА, але вони вже вказують, що поволі свідомість правди і правильного шляху зачинає світати в умах деяких з них, а це є вже добрим знаком. Коли тези Стассена прийме за свої офіційна політика ЗДА, тоді немає чого боятися будучого змагу з Москвою. Американський і західний світ буде мати в своїх руках таку зброю, що її не зможуть поконати навіть найбільше численні дивізії нового червоного кремлівського Джинґісхана. Бо тези Стассена — це саме і є те основне, за що бореться, буде боротися і схоче боротися увесь свободолюбний світ. За ними тужать мільйони рабів і загрожених рабством, вони є сповненням мрій і змагань десятків народів і тільки щире їх визнання та деклярування їх за свої цілі, приверне довіря світу до ЗДА.

Нам належить зі своєї сторони докладати

своїх зусиль, щоби тези Стассена пропагувати серед американської суспільности, бо чим скорше вона собі усвідомить їх правду, тим скорше вона забезпечить себе перед долею Кореї, Китаю, Індохин, України, і інших поневолених большевизмом Москви народів.

Змагаючи до того, щоби світ зрозумів і пізнав правдиві шляхи до побіди, над большевицькою Москвою, ми служимо тим способом найкраще справі визволення українського народу.

КРИЗА ОБ'ЄДНАНИХ ДЕРЖАВ

Було фатальною помилкою політики аліянтів поділити Корею, колись одно політичне, господарське і духове живе тіло одного народу, на дві половини і одну з них віддати московським большевикам під їхню опіку. Помилка була настільки незрозуміла, що віддано цю країну, колись територію окупації японського імперіялізму, Москві, яка у справу побіди над Японією не дала найменшого вкладу і яка була вже відома (або повинна була бути відома) зі своєї жорстокости у використуванні і включуванні у свою господарську і політичну систему покорених собі народів і територій.

Наслідки тієї фатальної похибки не дали на себе довго ждати. Бо ось памятного дня червня 1950 року корейські комуністи, гнані примусом політруків з Москви з узброєними військовими силами перейшли штучний 38 рівнобіжник з наміром включити і решту Кореї під свою опіку і завести там лад «народньої демократії», що на практиці означає терор, диктатуру, рабство і ожебрачення. Нас така поведінка большевиків не заскочила. Ми вже бачили, як «союзна» червона большевицька армія переходила не один «38 рівнобіжник», несучи на словах заповідь визволення, а на ділі анексію, контрибуцію і поневолення. Так було у випадку Польщі в 1939 р., так було у випадку Литви, Лотви, Естонії в 1940 р., так було у випадку Фінляндії в зимі 1940 р. і т. д.

Виведені в поле демократичні країни (союзники Москви!) рішились силі протиставити силу. Проти загарбницької армії послали в Корею свої війська, щоби вони там, з одної сторони, взяли під свою охорону решту корейського населення, а з другої сторони, щоби вони відповідно покарали нарушників міжнародніх зобовязань.

Справа була ясна. Північні корейські комуністи та їх опікуни і приказчики — московські большевики, не мали найменшого права збройною рукою опанувати територію, не маючи до того висловленої волі народу і міжнародніх прав. Їх поступок уряд ЗДА оцінив з місця як аґресію, себто напад і розбій в понятті модерного міжнароднього права — злочин. Він був цілком в праві вислати свої війська протиставитись поширенню аґресії і покарати напасників. Об'єднані Держави, йдучи за пропозицією ЗДА схвалили таку поставу ЗДА і рішили солідарно протиставитись розбоєві. Вони рішили вислати і свої війська, які взяли б активну участь у цій «поліційній акції» проти злочинців.

Розпочата ОД акція, під керуванням генерала Мек Артура, мала усі вигляди на успіх. Аґресію було спинено, заколотників миру і міжнародніх злочинців прогнано з території, яка їм не належала, і були всі надії на те, що вони вже не поважаться повторювати своїх злочинних намірів. Але так лише здавалося. На ділі, большевицька Москва не зрезиґнувала з своїх плянів і вона з них ніколи добровільно не зрезиґнує. Вона рішилася послати на допомогу розбитому корейському напасникові китайських комуністів. Не виповідаючи війну, ані не маючи до того найменших причин, китайські комуністичні дивізії ввійшли на терен Кореї і розпочали реґулярну боротьбу з військами ОД.

Так виглядає епічна частина новітньої історії і прологу третьої світової війни. Але на тому моменті кінчиться епіка і зачинається трагедія. Вона не в тому, що в боротьбу ввійшла ще одна, чи ще друга армія. Вона в тому, що відповідальні за долю людства нації, в першу чергу Англія, Франція і більші потуги, пустились на круті дороги спекуляції і затрачають ясну мету, яка стоїть перед ними.

В час, коли, так само як і перед пів роком, треба ясно і рішуче засудити китайських большевиків, як аґресорів, змобілізувати проти них усі доступні для ОД санкції, частина держав ОД спекулює. Вони не є рішені станути по боці правди і закона, але боронять тільки своїх шкурних, матеріяльних інтересів. І то боронять до певного часу, бо зовсім ясно, що такими методами і такими шляхами, вони своїх інтересів не оборонять. Скорше чи пізніше вони опиняться в ролі тих народів, що вже стали жертвою большевицького московського молоха.

Така постава ОД створює моральну кризу тої інституції. Надії на те, що вона стане інструментом миру, і то миру справедливого, завели. ОД показується не інструментом миру, поступу, вищого ступеня міжнародньої системи співжиття і порядку, але вони виявились звичайним інструментом забезпечення своїх особистих інтересів.

ОД переживає тепер кризу. Криза своєю глибиною і далекосяглістю історична. Від її розвязки буде залежати будуче обличчя світу. А тому з великим інтересом належить за нею слідкувати, бо в ній важиться і наша доля. Коли відповідальні політики ЗДА знайдуть правдиву причину тої кризи, коли перестануть купувати собі приятелів своїми грішми, коли не будуть більше руководитися наївними сподіваннями на зміну поглядів і плянів міжнародніх злочинців, коли перестануть вірити в еволюцію вовків (бо вовк вродився на те, щоби бути вовком, а не щоби перемінитися потім в ягня), коли вони витягнуть із досвіду історії, а в головному з подій останніх днів, належні висновки, тоді ми можемо дивитися з надією в нашу будучність. Висновки ці є одні: опертися в своїх калькуляціях не на політичних крамарів, не на збанкрутовані і пережиті нації, але на сильні і здорові, молоді і амбітні, незаплямлені ще торгівлею іншими народами нації — до яких в першу чергу належить Україна. Тих націй багато. Вони розпоряджають мільйонами душ. А всі вони непримиренні вороги

Москви і її большевизму. Вони не зрадять, вони не захитаються, але вони неустрашимо і до кінця підуть в бій проти Москви і вони зададуть їй смертельного удару. Треба лише ті нації зрозуміти, потреба їх морально, політично і матеріяльно поперти, дати їм політичну і військову допомогу, трактувати їх як своїх рівнорядних союзників. А вони зроблять більше, чим збанкрутована Англія, декадентська Франція, зрадлива Італія, чи безоглядна Німеччина.

В поневолених Москвою народах лежить сила більша, ніж вона є в решті Европи. Ця сила шукає протектора. Вона шукає одного здорового чесного народу, що не мріє про чуже і не знаходить своєї мети в поневолюванні і ошукуванні других. Америка і американський нарід має всі дані бути тим обіцяним месією поміж народами. Вона ще нікого не анектувала, вона нікого з політичних причин не переслідувала, вона ще ніколи не нападала на свого сусіда. Вона має довіря в народів і як ніхто вона може скупчити довкруги себе всіх гнаних і голодних, всіх покривджених і поневолених, і на чолі їх рушити в похід проти тиранії і розбою. Ті, що поневолені, дивляться на неї, ждучи від неї рятунку.

Від мудрости американських політиків залежати буде, чи Америка використає цю велику шансу, що її дає історія, і чи вона не тільки сповнить надії і сподівання звертаючих на неї очі, але і чи вона рівночасно врятує себе і цивілізацію перед остаточною загладою. Нашим завданням є доложити усіх своїх сил і свого досвіду, щоби їй в тому помогти.

БУДЬМО ОБ'ЄКТИВНІ!

(Фактична довідка).

В ч. 10—11 за 1950 р. «Самостійної України» д-р М. Андрусяк, полемізуючи з проф. Я. Рудницьким про походження назви «Україна», підійняв на глузи мої слова про цього ученого, як про «єдиного нашого ономаста (назвознавця), автора численних уже праць з царини топоніміки», взяті з мого допису до «Свободи» (ч. 136 за 1950 р.) про одно з засідань Секції Мовознавства УВАН у Ню Йорку. Щоб дискредитувати проф. Я. Рудницького, д-р М. Андрусяк узяв далі вислів «численні праці» в іронічні лапки і зазначив, що насправді проф. Я. Рудницький «досі ніякої своєї власної праці не вніс до цих дослідів» (ст. 14), бо, мовляв, ті його праці — «це неповні зібраним матеріялом часописні статті в роді надрукованої в «Роді та знамені» (ст. 12). Як секретар Секції Мовознавства і автор згаданого допису, я мушу вмотивувати фактичними даними оті мої слова про проф. Я. Рудницького.

1) Проф. Я. Рудницький єдиний український лінгвіст, що написав докторську дисертацію з топономастики — «Географічні назви Бойківщини», що в ній самостійно пояснив щось із **дві тисячі назв** (дисертацію видав Львівський університет 1939 р.).

2) Він же дав монографії таких назв: «Кульчичі», «Самбір», «Дрогобич», «Теребовля», «Львів», «Семичинів», «Україна», що їх друкував по різних наукових журналах та виданнях.

3) Він же дав працю «Канадійські географічні назви» українського походження (Пропам'ятна книга УНДому в Вінніпезі, 1949 р.).

4) Проф. Я. Рудницький був єдиний ономаст, що заступав українську науку на Першому Міжнародному Конґресі ономастів у Парижі в 1938 р. і там зробив доповідь про міжмовні взаємини в ділянці топономастики, що й була надрукована в конґресовому збірнику.

5) Проф. Я. Рудницький був єдиний український мовознавець, що його запросила редакція інтернаціонального ономастичного журнала «Zeitschrift fur Namenforschung» вести щорічно українську ономастичну бібліографію.

На останньому з'їзді американських славістів, що відбувся в останніх числах грудня 1950 р. в Ню Йорку, він зробив доповідь (це ще один факт!) про слов'янські географічні назви в ЗДА й Канаді.

Оці дані й дали мені право визначити в своєму дописі професора Я. Рудницького як єдиного нашого фахівця-ономаста. І я думаю, що й кожна інша неупереджена людина, об'єктивно міркуючи, не відібрала б у нього цієї заслуги. Не перекручуймо фактів і будьмо об'єктивні, панове полемісти, навіть у найгарячіших дискусіях!

В. Чапленко.

З ножицями по пресі

«Народне Слово», ч. 4 з дня 25 січня 1951 р. публікує інформацію одної людини, яка діяла в Краю у проводі підпілля і недавно тому прийшла з України до Німеччини. В інформації, в якій подається сучасний стан большевицької окупації в Україні, форму і зміст теперішньої революційної боротьби, говориться:

«Революційний провід в Україні, що далі керує підпільною акцією УПА, станув рішуче на яких демократичних позиціях, зірвав всякі звязки з чинниками, які не позбулися ще тоталітарних способів думання і дії. Закордонне Представництво УГВР, як виразник волі революційного проводу на рідних землях, через своїх делегатів навязало контакт з Виконним Органом УНРади та поінформувало його про події в Україні. Між ВО і ЗП УГВР ідуть розмови про скріплення зорганізованих зусиль української пропаганди за кордоном».

Якщо інформації тої людини з проводу підпілля з Краю правдиві, належить лише побажати обом сторонам успіхів у розпочатому ділі. Воно може лише вийти на користь нашій визвольній справі. Залишиться ще лише побажати тим «чинникам, які не позбулися ще тоталітарних способів думання і дії», щоби вони пішли слідами їх політичного керівництва (УГВР). Кого під тими чинниками інформатор з Краю має на думці, не важко догадатися. Кілька комунікатів виданих попереднього року ЗП УГВР виразно їх по імени назвало. В тій справі належить очікувати чергового роз'яснення керівництва зі ОУН (Бандери).

Та, як це вже не раз бувало, «роз'яснення» може виявити, що в мові про чинники, які не позбулися тоталітарного способу думання, належить мати на увазі... генерала Франко в Еспанії.

* * *

Ця сама газета **«Народне Слово»** (ч. 4/1951) подає до відома українському громадянству «Відрадне явище»:

В Мінхені, Німеччина, почав виходити новий український двотижневик «Сучасна Україна», якого перше число появилося з датою Різдва Христового.

Новий двотижневик появився, як «Орґан української визвольної думки», і видає його Закордонне Представництво УГВР. Відповідальним видавцем є Володимир Стахів. В першому числі редакція — в статті «Прагнення до єдности української еміґрації на базі боротьби на Рідних Землях» заявляє, що стоятиме на базі «примату визвольної боротьби на Рідних Землях», «поборюватиме тоталітарні, диктаторські чи елітарні тенденції» — як незгідні з ідейнопрограмовим змістом української визвольної боротьби, та обстоюватиме правопорядок серед української еміґрантської спільноти. В своєму Різдвяному привіті редакція вітає УГВР, визвольний рух на Батьківщині, Українську Національну Раду і її Виконний Орґан на еміґрації.

Явище дійсно відрадне! Тим більше відрадне, що частина тих, які поширювали тоталітарні, диктаторські чи елітарні тенденції і нищили правопорядок серед еміґранської спільноти, тепер заявляють охоту їх поборювати. Найвищою проблемою в людині є побороти себе самого. Редактори «Сучасної України» вже те зробили. Щасти їм, Боже, на дальшу добру путь! А українська суспільність має ту добру прикмету, що в ній ніколи ніхто не компромітується. Це ствердив свого часу прилюдно (на основуючих загальних зборах ЛУПВ в 1945 р.) сам відповідальний видавець «Сучасної України» — Володимир Стахів. І ми йому є змушені повірити.

* * *

«Народня Воля», ч. 3, з дня 18 січня 1951, подає до відома комунікат Президії УНДО:

1. Президія УНДО стверджує, що з хвилею виїзду у квітні 1949 р. колишнього голови УНДО п. ред. Василя Мудрого до ЗДА всі права і обовязки голови УНДО перейшли на основі постанов організаційного статуту партії на черговоо заступника голови п. д-ра Стефана Витвицького.

2. Президія УНДО на своому засіданні дня 13. грудня 1950 р. прийняла постанову про відкликання п. ред. Василя Мудрого зі складу делегації УНДО в Українській Національній Раді».

УНДО — як виходить з Комунікату — є одинокою українською партією, в якій організаційний статут не дозволяє голові партії (діючої на еміґрації) жити в ЗДА Воно є теж одинокою політичною партією, що... так «скоро» полагоджує справи і дбає, щоби його представники в УНРаді були живими і діючими, а не паперовими представниками. П. ред. В. Мудрий виїхав з Европи в квітні 1949 р., а відкликано його зі складу УНДО в УНРаді в грудні 1950 р., — повних 20 місяців пізніше. Якщо УНДО буде й далі «працювати» в такому темпі є всі підстави вірити, що ще перед кінцем 1999 року воно відбуде свій партійний з'їзд на еміґрації і вирішить перебрати пости міністр-президента і важніших ресортів українського уряду в свою відповідальність. УНДО-ж демократична партія. (На жаль, більше нічого).

Ми б порадили їй більше уваги присвятити власній склерозі, чим боротьбі за демократію. Бо-ж, врештірешт, хто ж має бути носієм і виконавцем тої демократії на практиці?

Бандерівці? Якщо демократія має означати бездіяльність, не диво, що серед української суспільности така демократія має так багато противників.

Та крім поспіху, з яким Президія УНДО полагоджує свої болячі справи, важна є й забріханість, якою вона обдаровує суспільність. Широкому громадянству відомо, що п. ред. Мудрий в останньому часі на еміґрації еволюціонував у своїх політичних поглядах від опортунізму до революціонізму і зовсім не скривав своїх симпатій до «революційної» ОУН (Бандери). Є навіть непідтверджені вістки, що він входить до складу УГВР (очевидно на еміґрації), значить, зовсім явно стоїть на позиціях протилежних до УНРади. Останнє число «Сурми» — з січня 1951 (ч. 27) згадує про події в УНДО як «протинародний відлам УНДО» (мається на увазі згадану Президію УНДО, що «відломилася» від народнього УНДО-ння, кермованого п. ред. В. Мудрим), який нібито творить з соціялістами і мельниківцями одностийний фронт ненависників революційної ОУН (Бандери).

Чому не написати просто і ясно, щоби кожному було ясно, що п. ред. В. Мудрого усунено з посту голови УНДО не тому, що він виїхав до ЗДА (багато делегатів до УНРади виїхало з Европи, але нікому не прийшло їа думку їх відкликувати з УНРади), а тому, що він служив двом богам і сидів на двох стільцях: хотів бути і делегатом УНДО до УНРади і творити відлам УНДО, що солідаризувався з бандерівцями в поборюванні УНРади. А це, делікатно кажучи, навіть для таких умірковиних політиків, як українські демократи, трохи перетягнуло мірку.

* * *

«Сурма» — видання Закордонних Частин ОУН (Бандерівців), ч. 27, а січень 1951 р. — знайшла відповідним дискредитувати своїх політичних опонентів, уживаючи до того, як звичайно, брехні і демагогії. Вона пише:

«Стоячи теоретично на позиціях українського націоналізму земігрантщена мельниківська група не видержала важкого іспиту німецької окупації і зайняла ті позиції, які за польської окупації займало УНДО».

Як відомо, за польських часів УНДО (речником якого був тодішний віце-маршал польського сойму п. ред. Василь Мудрий) вело політику угодову. Ніхто з офіційних політиків УНДО в польській тюрмі не сидів, а тим більше ніхто не згинув на шибениці чи в крематорії. Щоби пригадати короткій пам'яті редаторських анонімів з «Сурми» та доказати, якою «правдою» вони воюють, наведемо декілька важніших страт, які понесли мельниківці в часі німецької окупації: О. Ольжич-Кандиба, О. Теліга, М. Теліга, Яр. Яхно, Р. Біда, І. Рогач, В. Кузьмик, О. Бабій, — наложили головами, пол. А. Мельник, О. Бойдуник, проф. Є. Онацький, інж. Д. Андрієвський, К. Мельник, М. Бігун, М. Бажанський, В. Кок, О. Штуль, і десятки інших були увязнені та інтерновані в концентраційних таборах так само, як багато бандерівців. В чому вони не видержали важкого іспиту німецької окупації?

Нам здається, що здоровий глузд і мораль редакторів «Сурми» не видержує важкого інпиту логіки і пристойности. Кому це потрібне — виписувати на еміґрації такі нісенитниці? Що це має спільного з визвольною боротьбою і революцією? Невже хтось повірить, що в українській суспільності є усі політичні групи «невдахами», «бувшими» «політичними сатаністами», чи «большевицькою аґентурою», а лише ОУН (Бандери) є одиноко здорова частина суспільности.

Так само думають про себе большевики, і так само думали про себе націонал-соціялісти. Якаж тоді ріжниця поміж ними і бандерівцями?

Пора, хлопці, спам'ятатися. Поменше пишіть про себе і поменше хваліться, а більше працюйте і вчіться. Зазив Ґете перед смертю: «Mehr Licht!» і до Вас відноситься.

* * *

«З приводу Великих Січневих Роковин» **«Українські Вісті»**, ч. 3, з дня 16 січня 1951 р., пишуть:

«Канадійські українці не тільки належно розуміють вагу самих Січневих Актів, але також правильно оцінюють історичні заслуги їх тодішніх авторів, які сьогодні об'єднані в Українській Національній Раді біля Українського Державного Центру та працюють за кордоном для державної справи України. Маючи це на увазі, Комітет Українців Канади, як центральна репрезентація канадійських українців, закликаючи до відзначення Великих Січневих Роковин призначує всі доходи з цих імпрез на фінансову підтримку діяльности Української Національної Ради».

Аналогічні центральні репрезентації українців інших країн призначають на діяльність Української Національної Ради тільки 10 проц. з доходів здобутих з тих імпрез. Розуміння значення Січневих Актів і продовження політичної роботи їх заповітів, як видно, діяметрально протилежне.

З хроніки нашого життя

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

Комуністичний суд в Братиславі засудив українського греко-католицького єпископа Пряшівщини, 62-літнього преосв. Павла Ґойдича, на досмертну в'язницю та 4 тисячі долярів кари. Єпископові закинули, що він належав до «Ліґи Українських Націоналістів».

ЦК КП(б)У, на свойому останньому засіданні, на якому виступив з доповіддю секретар Мельніков, видав постанови-зобов'язання у 28-точках про заходи до дальшого організаційно-господарського зміцнення колгоспів, поліпшення складу голів і колгоспних кадрів, завершення об'єднання дрібних артілей у великі колективні господарства. усунення хиб у роботі, наведення порядку в плянуванні, встановлення суворого контролю майна, і т. д. Окремо пленум рішив зміцнить МТС-и Західньої України тільки кваліфікованими кадрами.

Указом Президії верховної ради УССР «за видатні заслуги в області совєтської драматургії» письменникові-драматургові Іванові Кочерзі надано почесне звання заслуженого діяча мистців УССР.

Кандидатами в депутати обрано таких письменників і діячів науки і мистецтва: О. Корнійчука, О. Гончара, П. Воронька, О. Іваненка, І. Ле, О. Ільченка, М. Пригара.

У Львові відбувся пленум обласного комітету КП(б)У, на якому обласний секретар партії виступив з гострою критикою недомагань в колгоспах, які відстають політично і організаційно-господарсько та домагався негайних заходів усунути недоліки.

У Києві відбулися загальні збори Академії Наук УССР, присвячені питанням мовознавства та затвердженню пляну роботи Академії на 1951 рік. З цікавіших «наукових» доповідей слід відмітити доповіді: М. Е. Омеляновського — «Розвиток Й. Сталіним вчення історичного матеріялізму про базу і надбудову», Л. А. Булаховського — «Вчення Сталіна про мову», О. І. Білецького — «Значення праці Й. Сталіна про мову для розвитку літературознавства», Ф. Олександрова — «Праця Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» та її роля у розвитку суспільних наук».

Відділ пропаґанди і аґітації львівського обкому КП(б)У почав наново видавати свій часопис «Блокнот аґітатора». Згаданий часопис дістав від вищого начальства догану за недоліки, занедбання і націоналізм і тому через якийсь час був заборонений.

НА ЕМІҐРАЦІЇ

У Філядельфії (ЗДА), в дні 7 січня ц. р. відбулась конференція «Союзу Земель Соборної України» в цілі підготовки Краєвого З'їзду і покликання до життя Краєвого Виконного Комітету СЗСУ. Уповноваженим СЗСУ на Америку призначено інж. Антона М. Забуйка.

Дня 1 січня ц. р. в Нью Йорку (ЗДА) відбувся перший з'їзд дійсних членів УВАН в ЗДА. Головою Управи УВАН в ЗДА обрано проф. М. Ветухова. УВАН в ЗДА одержала чартер як інкорпорована установа на американському терені.

В Авґсбурзі (Німеччина) помер 3. січня ц. р. інж. Юрій Коллард, — визначний націоналіст, співробітник Миколи Міхновського, один із основників РУП та був. міністр шляхів Української Держави.

В днях 17—18 грудня 1950 р. в Новому Ульмі (Німеччина) відбувся Крайовий З'їзд Союзу Гетьманців Державників Німеччини і Австрії.

В Археологічному Інституті ЗДА виголосив доповідь про «Трипільську культуру в Україні» визначний український археолог, дійсний член згаданого інституту проф. Яр. Пастернак.

У Вінніпеґу (Канада) засновано перше на еміґрації Товариство Прихильників Української Політехніки (УТГІ). Головою Т-ва обрано адв. К. Маґеру.

Американський Відділ ВУАН випустив першу книжку наукового журналу ВУАН, англійською мовою.

Українське Національне Об'єднання (УНО) в Канаді одержало для себе і братніх організацій домініяльний Інкорпораційний Акт, одобрений одноголосно канадійським сенатом і парляментом.

Зі звітів КЕ УНО (Канада) на останній Краєвій Конференції праця УНО за останній рік представляється: 169 концертів і академій, 127 відчитів і доповідей, 60 дитячих і 135 театральних вистав, 402 розвагових імпрез, 18 рідних шкіл з 58 клясами і 560 дітьми, 22 бібліотек з 6,062 книжками, 17 хорів з 670 співаками, 14 аматорських гуртків і 8 самоосвітніх гуртків.

В Нью Йорку (ЗДА) відбувся в днях 4 і 5 листопада ц. р. Четвертий Річний З'їзд Організації Оборони Чотирьох Свобід України (ООЧСУ). Головою ООЧСУ обрано Ігната М, Білинського.

В Лондоні (Велика Британія) вийшло перше число «Вісника Української Державницької Думки», який видає Союз Гетьманців Державників уВеликій Британії.

В Торонті (Канада) накладом «Українського Канадійського Леґіону» вийшла друком книжка «Плян до двору» відомого українського поета і письменника Тодося Осьмачки.

Відомий письменник Іван Багряний видав друком нову свою книжку «Сад Гетсиманський», що зображує совєтську дійсність за часів терору Єжова.

В Австралії відкрито першу українську друкарню, якої власником є українська газета «Вільна Думка».

БІБЛІОГРАФІЯ

THE UKRAINIAN BULLETIN. Semimonthly by The Pan-American Ukrainian Conference. Vol. IV. № 1.

Ол. Гай-Головко: ПОЄДИНОК З ДИЯВОЛОМ: фільми наших днів. Том другий. Клюб приятелів української книжки, книжка II. Вінніпеґ 1950. Стор. 160.

Володимир Січинський: ІВАН МАЗЕПА — людина і меценат. — Филаделфія 1951. Накладом Видавництва «Америка». Стор. 56.

СВІТЛО. — Католицький часопис для українського народу. Ч. 1 (січень). Рік XIV. Видають оо. Василіяни. Торонто (Канада) 1951.

НА ВАРТІ — журнал української молоді. Ч. 1 (15). Рік III. Видає: Краєвий Комітет Спілки Української Молоді в Канаді. Торонто.

ПОРОГИ — літературно-мистецький журнал. Ч. 11, серпень 1950. Буенос-Айрес, Арґентина.

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ, «Відродження» на 1951 рік. Накладом Українського Т-ва «Відродження» в Арґентіні. Стор. 160.

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ СЛОВО. Церковно-народний журнал для православних українців. Рік XXX. Ч. 1. Місячний урядовий Орган Української Православної Церкви в ЗДА.

ІНФОРМАТИВНИЙ ЛИСТОК Об'єднання Українських ветерінарних лікарів. Шикаґо — ЗДПА. Рік І. Ч. 3. жовтень—грудень 1950. (Цикльостиль).

ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ. Релігійний місячник. — Січень 1051. Рік 22, ч. 1.

ЖІНОЧИЙ СВІТ. — Р. II. Ч. 1. Січень 1951. Видає Організація Українок Канади ім. Ольги Басарабової. Вінніпеґ, Канада.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Усім нашим представництвам закордоном подаємо до відома, що висилаємо наш журнал, починаючи від січня 1951, тільки тим передплатникам, що заплатили наперед свою передплату на руки нашого представника в данному краю, або безпосередньо до адміністрації журналу. Представників просимо нас як найскоріше повідомити про внесену передплату, щоби не наражувати передплатників на зайві реклямації.

ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

Канада:
THE INDEPENDENT UKRAINE
P. O. Box 387
Winnipeg, Man., Canada

Аргентина:
"PEREMOHA" BOOKSTORE
25 de Mayo 479 (14
Buenos Aires, Rep. Argentina

Бразилія:
STEPAN PLACHTYN
Pr. Gal. Osokio, 568
Curitiba — Parana — Brasil

Австралія:
Pr. A. SYCZYNSKYI,
26 Beaconsfield St.
Auburn — Sydney, NSW, Australia

Англія:
W. S. SHEWCHUK
123 Notting Hill Gate
London, W 11, England

Франція:
A. DOMARATZKY
13, rue Biot,
Paris 17-e, France

Італія і Близький Схід:
Dr. W. FEDORONCHUK
Via Nemorense 100, inr. 22
Roma, Italia

ЧЛЕНСЬКІ УДІЛИ ДО ВИДАВНИЦТВА «САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

зложили:

ЗДА:

Степан Коцюба, Сен Пол (41 уділів)	$ 410
Інж. Степан Куропас, Чікаґо (10 уділів)	$ 100
Володимир Шемердяк, Чікаґо (5 уділів)	$ 50
Проф. А. Грановський, Сен Пол (три уділи)	$ 30
Е. Семеґен, Дітройт (два уділи)	$ 20
Д-р Сергій Кротюк, Міннеаполіс	$ 10
Д-р Тома Лапичак, Сен Пол	$ 10
Марія Процай, Міннеаполіс	$ 10
Юрій Пундик, Міннеаполіс (пів уділу)	$ 5
Петро Каркоць, Міннеаполіс (під уділу)	$ 5
Михайло Крицишин, Сен Пол (пів уділу)	$ 5
Пилип Шайда, Сен Пол (пів уділу)	$ 5
Василь Нагірняк, Чікаґо (пів уділу)	$ 5
Степан Маланчук, Чікаґо	$ 10
Микола Марків, Чікаґо	$ 10
Теодор Марцинюк, Чікаґо	$ 10
Микола Криворучка, Чікаґо	$ 10
Іван Бульчак, Сен Пол	$ 10
Ілля Павліш, Чікаґо	$ 10
Д-р Юліян Вассиян, Чікаґо	$ 10
Інж. Юрій Артюшенко, Чікаґо	$ 10
ЦУ ОДВУ, ЗДА (десять уділів)	$ 100
Михайло Баран, Чікаґо	$ 10
Український Золотий Хрест, Відділ в Гамтремку	$ 10

Канада:

Богдан Боцюрків, Вінніпеґ	$ 10
Петро Божик, Гемілтон	$ 10
Іван Борук, Едмонтон	$ 10
Іван Байрак, Вінніпеґ	$ 10
Степан Боровець, Вінніпеґ	$ 10
Петро Данилюк, Вінніпеґ	$ 10
Василь Гладун, Вінніпеґ	$ 10
Василь Гультай, Вінніпеґ	$ 10
Юрій Гвоздулич, Вінніпеґ	$ 10
Д-р Зиновій Книш, Вінніпеґ	$ 10
Павло Кіпах, Торонто	$ 10
Лазар Кулега, Саскатун	$ 10
Василь Калин, Форт Віліям	$ 10
Михайло Орихівський, Торонто	$ 10
Д-р Т. К. Павличенко, Саскатун	$ 10
Теодор Радовець, Форт Віліям	$ 10
Данило Ростецький, Торонто	$ 10
Д-р Степан Росоха, Торонто	$ 10
Олександер Сокіл, Саффорд	$ 10
Інж. Михайло Селешко	$ 10

Справлення похибки:

В попередньому числі «Самостійної України» на стор. 32, колюмна 2, рядок 18 з долини замість **Івана Варницького** має бути **Михайла Варницького.**